

~~PI 39~~

~~LXI F 135~~

P19 Cp II 207/1.1

Аркадија Варатантнх

13626
БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

РІЗО

Р13 Ср II 207 / 1. 1

СРБСКА ГРАМАТИКА,

ЗА

ГИМНАЗИЈЕ

У

КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ.

ПО ИСТОЧНОМЕ ГОВОРУ,

СЛОЖИО

Владимир Вујић,

ПРОФЕСОР СРБСКЕ СЛОВЕСНОСТИ.

ПРЕГЛЕДАЛА И ОДОВРИЛА ШКОЛСКА КОМИСИЈА.

ЦЕНА ЈЕ 4. ГРОША ЧАРШ.

13626
БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

У БЕОГРАДУ,

СЛОВИМА ДРЖАВНЕ ПЕЧАТЊЕ.

1867.

133

СРЕДКА ПАМЯТКА

ЛЕНА БУД

СРЕДКА ПАМЯТКА

СРЕДКА ПАМЯТКА

СРЕДКА ПАМЯТКА

СРЕДКА ПАМЯТКА

СРЕДКА ПАМЯТКА

СРЕДКА ПАМЯТКА

133

СРЕДКА ПАМЯТКА

СРЕДКА ПАМЯТКА

СРЕДКА ПАМЯТКА

СРЕДКА ПАМЯТКА

СРЕДКА ПАМЯТКА

ПРВИ ДЕО:

ЕТИМОЛОГИЈА.

LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO

ГРАМАТИКА.

§. 1. Граматика је реч грчка „*Γραμματική*“, а то ће рећи *писменица* или *словница*. У њој се излажу закони језику, по којима се чисто говори, пише и чита. Граматика се дели на два главна дела, на *Етимологију* и на *Синтаксу*.

Етимологија сматра речи као поједине делиће говора, т. ј. учи нас распознавати различите речи, из којих се говор састоји, показујући како оне постају и како се промењују.

Синтакса учи, како се речи једна с другом по законима језика слажу и састављају, па да из њих прави говор произађе.

Г О В О Р.

§. 2. Говором саопштавамо наше мисли, јер кад човек оно, што мисли, речма исказује, онда он: *говори*, *беседи*, *разговара се*.

§. 3. У свакоме говору мора бити најмање ово двоје у свези: *једно*, о чему се мисли и говори, и то се зове *подлог* (*subjectum*) а *друго*, шта се о чему мисли и говори, и то се зове *прилог* (*praedicatum*) и. пр. *човек* (подл.) *мисли* (прил.), *славуј* (подл.) *пева* (прил.), *цвет вене*, *земља се окреће*.

ПРИГЛАСИЦЕ.

(акценти.)

§. 4. Ко је рад да лепо и разговетно говори, тај неможе речи једнаким гласом изговарати, него мора о неке слокове јаче или слабије гласом ударати, неке опет брже или спорије изговарати. Различно ово ударање гласа бележимо знацима (*пригласице*), а слокове без ударања називамо: *неоглашене*. Такових *пригласица* имамо у нашем језику четири:

а) Пригласица *оштра*, где се мало поиздиже гласом и *оштро* изговара; бележимо је знаком ' , н. пр. рѝса, гѝра (планина).

б) Пригласица *кратка* изговара се брзо и мало спушеним гласом; њу бележимо знаком " н. пр. гѝра (рђавија), дѝга (од бурета).

в) Пригласица *дуга* отеже се гласом повисоко и непромењено; бележимо је знаком ' , н. пр. гла́ва, сна́га, стрѐла, дѹга (на небу).

г) Пригласица *обла*, отежући гласом повија се и спушта, те као округло изговара; њу бележимо знаком ^ , н. пр. правда, сунце, дѹга (ваља се чувати).

Од ове четири пригласице прве су две *кратке*, а друге две *дуге*. Пригласице неостају у речима свагда једне и исте, него се мењају и премештају с једнога слога на други.

рѝн, рѝст; рѝна, рѝна; рѝд, рѝд, Ра́да, Ра́дисав; гра́д, гра́д, гра́дина, гра́дити; са́д, са́д, са́дити, са́дим, са́дашњи; кѹпити, кѹпити, кѹповина; сла́гати, сла́гати, сла́жем, сла́жем; се́дети, се́дети, се́д: се́ло, се́ло, се́дало; бо́л, бо́ља, бо́лети, бо́лест, бо́љи, бо́љар.

НАЧИНИ ГОВОРА.

(dialecti.)

§. 5. Срби се по начину говора разликују највећма у томе, што неизговарају једнако речи на оним местима, где се у староме Славенском језику налази двогласник Ћ. Тако једни изговарају га као глас *ије* или *је*, н. пр. дијете, врџе, лијепо, бијело, ријеч, или: дјеца, дјевојка, вјера, мјесто. Други га изговарају као чист глас *е*, н. пр. дете, време, лепо, бело, реч, цев. А трећи као *и*, н. пр. дите, липо, било, вѣра, рѣч, сѣно.

У нашем дакле језику има три начина говора, од којих се први зове *јужни*, други *источни*, а трећи *западни*.

Ми ћемо се у овој граматичи служити другим т. ј. *источним* начином говора.

ПРВИ ДЕО.

ЕТИМОЛОГИЈА.

§. 6. Наш језик, као и сваки други, састављен је из речи, речи су састављене из слогова, а слогови из гласова, који се у писању означавају писменима. У овоме дакле делу граматике говорићемо: 1. о писменима, 2. о слоговима, 3. о речима.

О ПИСМЕНИМА.

РЕД И БРОЈ ПИСМЕНА.

§. 7. Писмена су написани знаци звукова или гласова. По томе не треба ни више ни мање писмена, већ онолико, колико је у коме језику гласова. А у нашем језику има их свега *тридесет*, дакле толико и писмена. Ова су:

А а, Б б, В в, Г г, Д д, Ђ ђ, Е е, Ж ж, З з, И и, Ј ј, К к, Л л, Љ љ, М м, Н н, Њ њ, О о, П п, Р р, С с, Т т, Ћ ћ, У у, Ф ф, Х х, Ц ц, Ч ч, Ш ш, Џ џ.

§. 8. Сва ова писмена, узета скупа, зову се *Азбука* (alphabetum), у нас иначе и *Кирилица* или Кирилова азбука, за разлику од *Латинице*, азбуке Срба западне вере.

Деоба писмена.

§. 9. а) По гласу делимо писмена на *самогласна* и *сугласна*.

Самогласна имају подпун глас и чине слог. Такова су: а, е, и, о, у.

Сугласна зовемо сва остала писмена, што немају подпунога гласа, него се тек помоћу којег самогласнога могу јасно изговорити, и онда слог чинити.

§. 10. Само је писме *р* у нас понекад и самогласно, а то: **1.** Кад стоји између два сугласна, н. пр. срп, трп, крв, Ср-бин, Хр-ват. **2.** Кад је у почетку речи, па иза њега долази сугласно (ту се *х* изгубило), н. пр. р-тањ, р-чак, р-вати се. **3.** У речима, где се *х* неизговара, и где се *л* у *о* претворило, н. пр. скр-(х)-ати се, кр-(х)-ат, вр-(х)-ом, гр-о(л)це тр-о(л), умр-о(л), вр-о(л) и т. д. **4.** Кад се реч, која се свршује на самогласно, састави с другом речи, која се почиње самогласним *р*, н. пр. су-ржица, по-рвати се, и т. д. У оба задња случаја ставља се јерпић (') између *р* и самогласнога, за знак, да самогласно неиде са *р*, већ да ово за се слог чини, н. пр. скр'ати се, гр'оце, вр'о, по'рватисе, и т. д.

§. 11. б) По сили изговора делимо сугласна на *тврда* и *мека*. Тако н. пр. мекше је: б према тврђему и, д према т, з према с, в према ф, г према к или х, ж према ш, ђ према ћ, џ према ч.

§. 12. в) Гледајући на говорна оруђа, делимо јоште сугласна,

на: уснена б, в, и, м, ф.

„ зубна д, т.

„ грлска г, к, х, ј.

„ поднебна л, н.

„ језично р.

„ шичућа з, с, ж, ш, ч, ц, ћ, ђ, џ.

§. 13. Писме *х* у источноме говору веома се слабо изговара.

Претварање писмена.

§. 14. Гдекоја сугласна претварају се ради лакшег изговора, и то тврда, кад у једној речи дођу пред мека, претварају се у мека; а мека, кад дођу пред тврда, претварају се у тврда. О овима даје се рећи, да су по звуку налик једна на друга, и претварају се ради лакшега изговора. Но има писмена, која по звуку и неналиче једна на друга, него се по природи језика претварају у друга. Тим законом

Претварају се:

а) г у ж и з, н. пр. Бог = Бож(е. друг = друж(е = друж(ина, лег = леж(е = лез(и.

б) з у ж, н. пр. кнез = кнеж(евина, вез = веж(ем.

в) к у ч и ц, н. пр. унук = унуч(е = унуц(и, рек = реч(е = рец(и,

г) х у с и ш, н. пр. Влах = Влас(и = Влаш(ка, орах = орас(и = ораш(је.

Тако се и пред ћ претвара х у ж, н. пр. Бишће, Биш(ћанин, од Бих(аћ. А осим тога претвара се и у: в, ј, к, нарочито у источноме говору, н. пр. гре(х = греј ти на душу! очу(х = очу(ви, су(х = су(в, глу(х = глу)в; пу(в, сме(х = сме(ј, бу(ва, му(ва, зада(ј, стра(ва, дљ(ва, у(во, грѣ(к, жени(к, за(ктева и т. д.

д) с у ш, н. пр. пас(ати = паш(ем, нос(ити = нош(ен.

е) и у ч. н. пр. старац = старч(е, месец = месеч(ина.
ж) з у с, и с у з, н. пр. из = ис(ток, раз = рас(ход,
с = з(града, нос = ноз(дрва, с = з(бег, тако: рас(пети,
ис(тући, з(бог.

з) ж у ш, н. пр. Бож = Бош(ко, душ(а =
за-дуж(бина, теж = теш(ко, муж = муш(ко.

и) жс и чс у ш, н. пр. друг = дружс(тво = друш-
(тво, мног = множс(тво = мнош(тво, јунак = јуначс(тво =
јунаш(тво, уредниш(тво, председниш(тво.

ј) д, т, н, љ, кад се састану са ј, претварају се у
једноставна мека; ђ, љ, њ, л, н. пр. рођ(ен м. родј(ен,
вођ(а м. водј(а, сређ(а м. сретј(а, ињ(е м. инј(е, биљ(е м.
билј(е.

к) з у ж пред ђ, њ, љ, н. пр. грозд = грож(ђе, мрз =
мрж(ња, крз = крж(љав.

л) с у ш пред ђ, њ, љ, ч. н. пр. данас = данаш(њи,
нос = нош(ња, чест = чеш(ћи, даск = даш(чица.

м) Писме л, кад дође на крај слога или речи, пре-
твара се у србским речима у о, н. пр. део м. дел, цео м.
цел, сеоски м. селски, чуо м. чул. Аколи пред њим стоји
и друго о које није постало од л, онда се само једно пише
(с пригласицом ") н. пр. сô, не соо, м. сол; вô, не воо м.
вол; стô, не стоо м. стол; убô, не убоо м. убол. Тако =
дô, гô, сокô, ђавô, Само у неколицине речи задржало се
л и на крају, као; бôл, ждрâл, ôбал, тôпал, стâлац = стâl-
ца, дûлац = дулца; тако: убилац, крвопилац, жâлац, за-
лац, и пâлац каже се пâlца, за разлику од палац = пâоца
(die Speiche = зубац н. пр. на колу воденичном).

н) Уснена писмена: б, е, и, м, кад дођу пред ј, мек-
шају се са л, па се то л са ј претвори у једноставно меко
љ, н. пр. копље м. копје, гробље м. гробје, здравље м.
здравје, тако: крвљу, љубљен, избављен, купљен, сувљи,
тупљи, скупљи.

Непретварају се:

§. 15. а) д у т или у и, ни т у д или у и, н. пр. градски, брдски, господски, подстаћи, подсећи, подсмевати се, братство, братски, скотски, богатство, проклетство, одскора. одслужити, одсести, одскочити, одсвирати, сладко, редко, удатба, пловитба, коситба, женитба, и т. д.

б) б у и, ни и у б, н. пр. србски, дубке, обстати, обшти, врабци, кобци, ждребци, гибко, небце, голубче, љубко, топција, и т. д.

в) в у ф, н. пр. ловца, певца, вивка, живца, Ровци, и т. д.

И мозак м. моска има мозга; и дрозак м. дроска има дрозга.

О СЛОГОВИМА.

§. 16. (Одмор, који чинимо при изговарању речи, зове се *слог*.) Сваки слог садржи у себи по једно самогласно, и то или у свези с другима сугласнима, или без ових. Тако свака реч имаће у себи онолико слогова, колико се у њој самогласних налази, и по броју својих слогова постају речи или: *једносложне* или *вишесложне*, н. пр. Бог, свет, ду-ша, при-ро-да, Бе-о-гра-ђа-нин.

Приметба. Слогови у писању деле се по изговарању т. ј. онако, као што се по одмору устима изговарају, н. пр. о-ко, мо-је, на-у-ка, Бо-го-сло-ви-ја. Једносложне речи немогу се никако делити, као: ноћ, тма, југ, пуст, власт, чврст.

О РЕЧИМА.

§. 17. Свака помисао, кад се устима искаже, зове се *реч*. Речи се дакле разликују од слогова тиме, што при свакој речи можемо нешто себи замислити, које код слога

увек небива, н, пр. мач, муња, јелен, здрав, мудар, судити, ловити.

§. 18. Једно, што речи нису постале све од једанпут, већ мало по мало; а друго, што су и многе од других постале, имамо:

а) речи корените, које нису постале од друге какве речи, већ оне напротив служе, као корен, за постанак другима речима, н. пр. Бог, цар, син, роб, пут, јак, нов, пун, љут, и т. д. Оне су све скоро једносложне.

б) речи изведене, које постају од речи корених, или других пре изведених, и то додавањем једнога или више гласова, или неких предметака и дометака, н. пр. јак-и, љут-и, кум-а, луч-а, пѣт-и; прст-ен; млад-ост, млад-ић, Млад-ен; пут-ник; роб-ство; туђ-ин; звер-ка; цар-ство; љут-ина.

в) речи сложене постају, кад се две или више речи (корених или изведених) у једну нову саставе, н. пр. Бео-град; Цар-и-град, рук-о-сад, од-говор, у-двор-ица, на-пред-ан, уз-не-мир-ити.

С предметцима:

Об-лик, об-рок, об-ред-ити, об-ран-ити, об-дан-ица, об-коп. Раз-пут-ица, раз-мир-ица, раз-би-ти, раз-не-ти, раз-бој. Про-ли-ти, про-да-ти, про-игр-ати, про-каз-ати, про-клет, про-мена. Пре-бол-ети, пре-чист-ити, пре-цвет-ати, преврат, пре-воз. Пра-баба, пра-унук, пра-дед, пра-мати. Па-тока, па-перје, па рошч-ић, па-луч-ак, па-чиста, па-бирак.

С дометцима:

дан-ица, цар-ица, лав-ица, грк-иња, пастир-ка, арап-ка, ред-ња. лек-ар, лов-ац, нож-ић, град-ић, пањ-ић, млад-ић, кон-ац, суд-ац. крв-н-ик, глас-н-ик, посла-н-ик, букв-ик, лип-ик, ор-ач, спав-ач. цар-ство, кум-ство, господ-ство, учитељ-ство, део-ба, сео-ба. трул-еж, млад-еж, пиљ-еж

крп-еж, ситн-еж, густ-иш, окол-иш, ра-ло, ши-ло, маст-и-ло, свет-и-ло, сед-а-ло, сол-и-ло, бел-и-ло, жив-ина, зид-ина, труп-ина, друж-ина, дивљач-ина, љут-ина, леп-ота, срам-ота, чист-оћа, лењ-ост, луд-ост, двор-и-ште, крш-ан, срч-ан, бол-ан, лед-ен, огњ-ен, јад-ан, мед-ен. крв-ав, каљ-ав, рањ-ав, грб-ав, хрђ-ав, гиб-ак, љуб-ак. зуб-ат, трбуш-ат, чест-ит, реч-ит, понос-ит, убој-ит, поп-ов, цар-ев, вид-овит, лек-овит, дар-овит, огњ-евит, рим-ски, београд-ски, ајдуч-ки, сиромаш ки, бој-ни, смрт-ни, пред-њи, зад-њи, скор-а-шњи, тамо-шњи, јако-шњи, стид-љив, смеш-љив, сан-љив, страш-љив, милост-ив, шаљ-ив. будал-аст, сулуд-аст, ђа-вол-аст, ветрењ-аст, голуб-и-њи, пас-ји.

Срб

= ин = киња = ски = че = ија = уља = адија = енда = по-срб-и)ти.

Цар

= ица = ство = ев = евина = ски = овати = евац = евић = евица = за-цар-и)ти се.

Сложене :

Светислав, Богдан, злотвор, вишеград, горњоземац, пушко-мет, Богородица, православан, злочест, доброћу, саможив, дволичан, свемогући, младолик, стонога, тромеђа, двоумити, освојити, Посавина, Подлужје, Загорица, обелоданити, опу-номоћити, исподмукла, унакрст; и т. д.

ВИДОВИ РЕЧИ.

§. 19. Кад се више речи међу собом тако скопчају, да дају подпун смисао, онда чине *говор*. Поради говора дакле потребујемо различитога вида речи, које се у гра-матици зову: *Видови* или *врсте* речи (иначе *делови го-вора*). Такових по своме значењу различитих речи имамо свега у србскоме језику = *девет* врсти.

1. *Именица* = n. substantivum = суштествително.
2. *Придев* = n. adjectivum = прилагателно.
3. *Бројеви* = numeralia = броителна
4. *Заменица* = pronomen = мјестоименије.
5. *Глагол* = verbum.
6. *Наречица* = adverbium = нарјечије.
7. *Предлог* = praepositio.
8. *Свеза* = conjunctio = союз.
9. *Усклик* или *подвик* = interjectio = междометије.

§. 20. *Именице* су речи, које показују имена ствари или лица, н. пр. човек, звер, град.

Придеви су речи, којима се различити знаци прилажу именицама н. пр. леп, јак, веран.

Бројеви су речи, које показују количину ствари или лица, н. пр. један, десет, сто, хиљада.

Заменице су речи, које замењују именице, н. пр. ја, ти, он, ко.

Глаголи су речи, које показују радњу (или стање или трпљење) именица, н. пр. читати, судити, ловити, носити.

Наречице су речи, које радњу именица (или и неку каквоћу) боље означају, н. пр. сад, овде, увек, мудро, брзо.

Предлози су речи, које радњу једне именице преносе на другу именицу, н. пр. из Србије, по Србији, кроз Србију, преко Србије, на Србију, мимо Србије, и т. д.

Свезе су речи, којима се везују мисли једна с другом, н. пр. и, ако, јер, почем, не само — него и и т. д.

Усклици су речице, којима подвикујемо, кад хоћемо жестоке осећаје да изјавимо, н. пр. ах! јао! куку! леле! ух! и т. д.

§. 21. Првих *пет* врсти т. ј. именице, придеви, бројеви, заменице и глаголи зову се речи *промењиве*, јер се могу мењати; а последње *четири* т. ј. наречице, предлози, свезе и усклици зову се *непромењиве*, јер се у говору не мењају, но остају онаке као што су.

ЗАДАТАК

за

РАЗЛИКОВАЊЕ ВРСТИ РЕЧИ.

§. 22. Именице. Придеви. Бројеви. Заменице. Глаголи.

књига,	брз,	два,	он,	мислити,
перо,	плав,	пет,	ја,	гледати,
рука,	благ,	десет,	ти,	ићи,
радост,	витак,	четрдесет,	нама,	трезвен,
доброта,	страшан,	осамдесет,	овај,	уздисати,
ловити,	слава,	двеста,	његов,	говорити,
лепота,	широк,	сињи,	теби,	слога,
лукав,	пастир,	седам,	небо	зима,
лабуд,	сеоски,	вера,	твој,	молити,
косово,	стотина,	оштар,	нож,	играти,
поток,	домаћи,	дванаест,	ваш,	јаблан,
башта,	бистар,	триста,	зелен,	копати.

(Међу именицама има **1** глагол и **1** придев, међу придевима **2** именице и **1** број, међу бројевима **2** придева и **1** именица, међу заменицама **2** именице и **1** придев, међу глаголима **1** придев и **3** именице.)

Наречнице. Предлози. Свезе. Усклици.

врло,	с,	али,	ох,
једва,	због,	јер,	ах,
збиља,	премда,	нити,	гле,
доиста,	кроз,	тек,	хај,
до,	на,	негде,	хоп,
јуче,	међу,	далеко,	пст,
лане,	и,	при,	почем,
од,	ој,	на,	зато,
за,	иза,	пред,	дотле,
тамо,	у,	на онда,	споља,
доле,	мимо,	данас,	некуд,
па.	сутра.	ако.	ето.

(Међу наречицама има 3 предлога и 1 свеза, међу предлозима 2 свезе, 1 усклик и 1 наречица; међу свезама 3 наречице и 3 предлога, међу усклицима 2 свезе и 3 наречице.)

ЗНАЧЕЊЕ, ДЕОБА И ПРОМЕНА ПОЈЕДИНИХ ВИДОВА РЕЧИ.

І. ИМЕНИЦЕ.

А. ЗНАЧЕЊЕ.

§. 23. Свака реч, која казује име каквог предмета т. ј. име лица или ствари, зове се *именица*, н. пр. човек, звер, риба, дрво, цвет. Именица, кад показује лице, познаје се на питање *ко?* а кад показује ствар, на питање *шта?* н. пр. војник, сунце, пастир, камен, жена, књига, вода, ствари или су живе, које имају душу, или су бездушне, н. пр. орао, звезда, јелен, небо, и т. д.

Б. Деоба.

§. 24. Именице могу бити: *особне*, *обште*, *збирне*, и *одлучне*.

а) *особне* означавају засебне ствари, које се својим именом разликују од свију других подобних ствари, н. пр. Косово, Цетиње, Златибор, Призрен, Срем, Србија.

б) *обште* означавају све подобне ствари од једног истог рода, н. пр. жена, риба, мач, река, град, кућа, планина.

в) *збирне* означавају ускупна множину једнаких ствари. Њих има од две руке. Једне се узимљу и на број и на гомилу, н. пр. народ, стадо, јато, рој, чељад, господа, момчад, трње, зеље. Друге се немогу на број узимати, већ

само на гомилу, н. пр. вода, вино, сено, млеко, злато, мѣд. восак, песак.

г) *одлучне*, које ми себи само у памети као предмете замишљамо, н. пр. слава, љубав, слога, правда, лепота, младост, поштење, задовољство.

В Промена.

§. 25. Једна иста реч може различно према другима у говору стајати, дакле се и на више начина изговорити. Кад се овако једна реч на више начина изговори, а да јој у главnome опет исто значење остане, онда се каже, да се *реч мења*. (Промена = *flexio, declinatio, conjugatio.*)

Промена бива на крају речи, и то: или додавањем једнога или више гласова, или одузимањем с краја једних писмена, а стављањем других, н. пр. *јелен*, *јелен-а*, *јелен-у*, *јелен-ом*; *зелен-а*, *гор-а*. *зелен-е* *гор-е*, *зелен-ој*, *гор-и*, *зелен-ом* *гор-ом*; *чит-ати*, *чит-ам*, *чит-аш*, *чит-ају*; *пис-ах*, *пис-а*, *пис-асмо*, *пис-аше*.

§. 26. При промени имамо назити на: *број*, *род* и *падеже*.

Број.

§. 27. Броја су два: *једнина* (n. singularis) и *множина* (pluralis). Кад се о једnome лицу или ствари говори, онда се зове једнина, н. пр. *ваљан* ученик *слуша*. А кад се о више лица или ствари говори, онда се зове множина, н. пр. *ваљани* ученици *слушају*.

Именице особне, збирне и одлучне обично немају множине, као: *Милан*, *Србија*, *Цариград*, *жито*, *злато*, *старост*, *вредноћа*. А ако се понекад говоре, онда имају значење *обште*, а не особно, н. пр. *редки* су *Доситеји* и *Обплићи*. Тако: *Лепа* *жита*, *многа* *стада*, *велике* *заслуге*, *јак* *врућине*.

Гдекоје опет особне именице немају једнине, и говоре се само у множини, н. пр. *Карловци*, *Штитари*, *Вин-*

ковци, Жабари, Кучи, Васојевићи, нѣти, прси, вѣле, гусле, нѣжице, и т. д. (вид. при променама.)

Род.

§. 28. (Рода има три: *мушки, женски, и средњи.*) Род се даје познати 1. по значењу, 2. по завршивању речи, тако:

1. По значењу.

§. 29. (Мушког су рода речи, које значе мушка лица,) као: Сава, Лука, Илија, Никола, Марко, Живко, Ђорђе, Павле, Вуле, Станоје. Женског су рода: Мати, кћи.

А неке, као: слуга, војвода, владика, вођа, судија, комшија, спаија, даија, паша, шѣра, младожења, старешина, у једнини су по значењу рода мушког, а у множини по завршивању рода женског. Реч: *доба* рода је средњег.

О средњем роду вид. идућ. §. 30.

2. По завршивању.

§. 30. *Мушког* су рода именице, које се у једнини свршују на сугласно писме, а у множини на *и*, н. пр. зуб, прст, гост, мрав, Чех, сиромах, богаљ, ватраљ, пањ, бој, рај, Мај, обичај. Овамо спадају и оне на: *о*, где ово писме стоји место *л*, на пр. део, пепео, анђео, сокѡ. Сва ова имена мушког рода имају у другоме падежу једнине *а*.

(*Женског* су рода, које се у једнини свршују 1., на самогласно писме *а*, а у множини на *е*, н. пр. глава, њива, звезда, воља, светиња, змија, Пешта, Дрина. 2. на сугласно писме, али у другоме падежу једнине имају *и*, н. пр. крв, смрт, глад, кост, жеђ, ћуд, лаж, ноћ, памет, момчад, чељад. Овамо спадају и оне на *о*, у којима је *л* на крају одбачено, али у другоме падежу једнине имају *и*, као: сѡ, мисао, помисао, погѣбао.

Средњег су рода именице, које се у једнини свршују на самогласно: *о* или *е*, а у множини на *а*, као: село, стадо, лице, море, копље, трње, јаје, орање, приморје.

Приметба. Именице имају свака за се свој род, а *придеви* говоре се у сва три рода. Тако и *бројеви* и *законице* и *глаголи*, кад род показују, говоре се у сва три рода.

Падежи (casus).

§. 31. Именице мењају се како у једнини тако и у множини на крајњем своме слогу. Ово промењивање, или различито њихово падање на крају, називљемо у граматичи *падеж*. Такових падежа у нашем језику има *шест*.

а) *Први падеж* (именителни) јесте подлог говору, и стоји кад је лице, на питање *ко?* кад је ствар, на питање *шта?* н. пр. *Обилић* беше одважан. *Просвета* нам је од користи. *Бог* је *дух*. *Крв* није *вода*.

б) *Други падеж* (родителни) показује *неко припадање* на питање *чији* *чија* *чије*, или *чега*, н. пр. *крсташ барјак Србског кнез-Лазара*. *Споменик* је *вашега јунаштва-Гора Црна* и *њена слобода*.

в) *Трећи падеж* (дателни) показује лице или ствар, којој се нешто додаје или одузимље, на питање *коме* или *чему*, н. пр. Он остави спомен *роду Србском*. *Подајте Богу* божије а *цару* *царе* о. Ко зло чини *нек се добру* не *нада*. Ко *злима* *прашта*, *добрима* *шкоди*.

г) *Четврти падеж* (винителни) показује предмет, на који се радња односи, на питање *кога* или *шта*, н. пр. *поштујем оца*; *читам књигу*. Он издаде *честитого кнеза*. *Сву* је *турску силу* *подигао*. *Тија вода* *брег рони*.

д) *Пети падеж* (звателни) узима се при дозивању, н. пр. *Мили Боже!* *чуда великога!* *Децо!* *слушајте родитеље* и *учитеље*.

е) *Шести падеж* (творителни) показује средство или оруђе радње, на питање *киме* или *чиме*, н. пр. *уме владати народом, децом, домом*. *Златом* *везе*, *сабљом* *сече*, *гађа пушком*. *Мален телом*, а *велики делом*.

П р и м е т б а. Глаголи разликују се својом променом од осталих имена по лицу, времену и начину, па ћемо о томе при њиховој промени одвојено говорити.

§. 32. Промене за именице имамо *четири*. Оне се дају распознати по роду и завршивању речи.

Прва промена.

(Мушки род).

§. 33. По првој промени мењају се именице, које се у једнини свршују на сугласно писме, или на *о*, које је постало од *л*, *н*. пр. закон, образ, пастир, сиромах, део, орао, пепео, пакао. Овамо иду и особна мушка имена на *о* и на *е*, као: Живко, Маринко, Павле, Вуле, Милоје, Станоје.

Једнина,

п а д е ж и.	1. јѐлен	анђео	Марко
	2. јелена	анђела	Марка
	3. јелену	анђелу	Марку
	4. јелена	анђела	Марка
	5. јелене	анђеле	Марко
	6. јеленом	анђелом	Марком

Множина.

п а д е ж и.	1. јелени	анђели
	2. јелѐна̂	анђѐла̂
	3. јеленима	анђелима
	4. јелене	анђеле
	5. јелени	анђели
	6. јеленима	анђелима.

§. 34. При овој промени ваља нам знати још ово:

У једнини.

У *првоме падежу*. Вишесложне речи, које пред крајњим писменом имају кратко *а* т. ј. без икакве пригласице,

губе то *а* у свима осталим падежима, осим другога падежа множине, као: старац — старца — старцу. Тако: венац, момак, вепар, восак, конац, ветар, кашаљ, огањ, ражањ, орао, посао, петао, пакао, котао, и т. д. Ако ли пред таким *а* стоји *л*, онда се *л* претвара у *о* свуда, осим другог падежа множине, н. пр. владалац — владоца — владоцу; тако: жетелац, пратилац, носилац, колац, талац, тобалац, просилац и т. д. Овако *а* губе и једносложне речи: п^ас, с^ан, ш^ав.

Има неколицина речи, што негубе краткога *а*, као: Милан, печат, бршљан, домишљан, мртвац, аван, таван, табан, дукат, Стојан, гркљан, балван, шаран, шафран, Јован, оман, копиан. Од оних на *л* има неколико речи, које не претварају *л* у *о*, као: палац (ручни), дулац, ста^алац, зна^алац, ж^алац, з^алац, уби^алац, крвопи^алац, (вид. претвар. писм §. 14. под *м*).

У четвртом падежу. Именице, које непоказују лица ни живе ствари, имају овај падеж раван првome, н. пр. имати *мач*, освојити *град*, оборити *раст* и т. д. Имена збирна и одлучна сматрају се као и бездушна, н. пр. Доситеј је свој род љубио. Видео сам *рој*, *народ*, и т. д.

У петоме падежу. Која се свршују на *г*, *з*, *к*, *ц*, *х*, претварају у овом падежу *г* и *з* у *ж*, *к* и *ц* у *ч*, *х* у *ш*, н. пр. Бог: *Боже*, кнез: *кнеже*, јунак: *јуначе*, старац: *старче*, Влах: *Влаше*.

Која се свршују на *ж*, *ч*, *ш*, *ћ*, *ђ*, *ј*, *љ* и *њ*; примају у томе падежу *у* место *е*, н. пр. муж: *мужу*, орач: *орачу*, младић: *младѣћу*, славуј: *славѣју*, пријатељ: *пријатељу*, и т. д. Гдекоје речи на *ар*, особито туђе, и са дугом пригласницом на крају, примају такође, *у*, н. пр. господ^ар-у, пис^ар-у, Енгл^ез-у, Франц^уз-у, капет^ан-у, баштов^ан-у, кљу^ачар-у, овч^ар-у, свињ^ар-у. И коњ^иц има коњ^иц-у.

Особна мушка имена на *о* и *е* немењају се у овом падежу, као: о *Марко*! *Љубинко*! *Милоје*! *Станоје*!

У шестоме падежу. Речи на *ж, ч, ш, ђ, ђ, ј, љ, њ* и *и*, примају у овом падежу *ем*, а не *ом*, н. пр. *нож-ем*, *мач-ем*, *младић-ем*, *стриц-ем*, *пријатељ-ем*, *коњ-ем*, *славуј-ем*, *крај-ем*. Које се свршују на *ар* могу имати *и-ом*, као: *господар-ом*, *и-ем*; *писар-ом* и *-ем*; *цар-ом* и *-ем*.

§. 35. *Јеж, креч, зец, месец*, примају ради лепшег изговора *ом*, као: *јеж-ом*, *зец-ом*, и т. д., а пут: *иутем* и *иутом*, но ово последње стоји више с предлозима, н. пр. *ми смо за иутом*, *стоји под иутом* — а оде *иутем*.

И особна мушка имена, која пред *е* имају *ђ* или *ј*, добију *ем*, н. пр. с *Ђорђем*, *Милојем*, *Станојем*. *Петронијем*.

У множини.

§. 36. Речи, које се свршују на *г, к, х*, претварају у множини пред писменом *и, г у з, к у и, х у с*, н. пр. *улог*: *улози*, *јунак*: *јунаци*, *орак*: *ораси*, тако: *бубрези*, *војници*, *улаци*, *пророци*, *облаци*, *језици*, *Власи*, *сиромаси*, *греси*; *отчух* има *отчуви*.

§. 37. Имена на *ин*, што показују одкуда је ко, кога је рода, чина или занимања, губе у множини овај слог *ин* по свим падежима, н. пр. *Србин*: *Срби*, *Срба*, *Србима*, тако: *бачвани*, *грађани*, *брђани*, *чобани*, *сељани*, *хришћани*, *Новосађани*, *Београђани*, и т. д. *Туђин* има *туђини*.

§. 38. Једносложне именице, и оне на *о*, у којима је ово писме место *л*, примају у множини испред падежних наставака уметке *ов* или *ев*. Уметци ови управљају се по шестоме падежу једнине, н. пр. *роб*: *робови*, *рис*: *рисови*, *бој* *бојеви*, тако: *градови*, *ножеви*, *послови*, *мачеви*, *дѣлови*, *пањеви*, *чешљеви*, и т. д. Али и ове речи, особито у певачкоме говору, чују се и без уметака, н. пр. *пѣтли*, *ножи*, *гаврани*, *мачи*, *двори*, *бубњи*, и т. д.

§. 39. Непримају уметака: *гост*, *прст*, *зуб*, *црв*, *мрав*, *пас*, *рак*, *Рус*, *Чех*, *Лех*, *Грк*, *Влах*, *ткач*. — *Стриц* има: *стричеви*, *шѹра* осим правилнога: *шѹре* има и: *шуреви*, *зец*: *зецови* и *зечеви*, *кнез*: *кнезови* и *кнежеви*.

Разлике.

§. 40. Од *Турчин* множина је: *Тѹрци*, *Тура̀ка*, *Тѹрцима* и т. д. (као да је од: *Турак*, *Турка*.)

Од *човек* множина је: *љѹди*, а други падеж: *љѹди* и т. д.

У другоме падежу множине: *Црв*, *мрав*, *месец*, *риф*, место *а* примају *и*: *цр̀ви*, *мра̀ви*, *месе́ци*. Тако и *хват*, кад значи *меру*; и *сѹт*, кад значи *време*; иначе каже се: „пет *цепних сатова*“ и: „поред *хвата*ова наслаганих.“ *Гост*, *прст*, *нокѹт*, имају: *гостију*, *прстију* (и *прста̀*), *ноктију* (и *нобата*). А *пѹт* (слав. *крат*) има: *пѹтѹи* и *пѹта̀*.

Дѹн, поред правилнога, има у другоме падежу једн. *дне* и *дна* (днѹви), а у трећем: *дне* и *днѹ* (днѹви). н. пр. уочи *Бурђева дне* или *дна*, о *Петрову днѹ* или *дне* (днѹви).

Господин, *брат* и *властелин* постају за множину збирна имена женског рода: *господа*, *бра̀ћа*, *властела*, па се и мењају по једнини друге промене.

Реч *Христос* избацује *ос* по свима падежима: *Христа*, *Христу*, *Христом*.

Једнине немају: *Дуови* (Тројице), *врачеви*, *Жабари*, *Штитари*, *Кучи*, *Васојевићи*, *Карловци*, *Винковци* и т. д.

Приметба. У песмама налази се трећи падеж множине и на *ом*, као: *Тѹрком*, *псом*, *воловом*, *гавраном*, *пријатељем*. Осим тога овај и шести падеж множ. говоре се и скраћено, као: *коњ'ма*, *зуб'ма*, *људ'ма*, *олов'ма*, *пријатељ'ма*, или: *с пријатељи'*, *пред олови'*, *по градови'*, *у котлови'*, *по путови'*, *са орлови'*, *за јелени'*, *за курјаци'* и т. д.

Друга промена.

(Женски род.)

§. 41. По другој промени мењају се именице, које се у једнини свршују на самогласно писме *а*, н. пр. *жена*, *риба*, *змија*, *зора*, *воља*, *муња*. Овамо иду и речи мушкога

рода на *а*, као: војвода, слуга, владика, Сава, Лука, Илија, и т. д.

Једнина.

1. жèна
2. жене
3. жени
4. жену
5. жено
6. женом

Множина.

- жене
жéна̂
женама
жене
жене
женама.

§. 42. Овде нам ваља знати:

У једини.

У *трећем падежу* пред *и* претвара се *к* у *и*, *г* у *з*, *х* у *с*, н. пр. рука: *руци*, нога: *нози*, снаха: *снаси*, тако: мајка, војска, јабука. мука, залога. Изговора ради, мачка има = мачки, мазга = мазги, дизга = дизги, пљачка = пљачки, тако и друга на *тка* и *чка*.

У *цетоме падежу*. Женска имена особна и обшта, која се свршују на *ца*, а имају више од два слога, примају *е* место *о*, н. пр. царице, Мйлице, Јелице, Ружице, богородице, јётрвице, заовице, трњинице, кòшутнице; премда се многа, особито обшта, говоре и са *о*.

Особна имена мушка и женска, која су само од два слога, а с дугом пригласицом (') на предњему слогу, задржавају по правилу *о*, као: Сáва: Сáво, Јóва: Јóво, Сíма: Сíмо, Кáта: Като, Стáна: Стáно, Цвéта: Цвéто.

А сва остала имена, мушка и женска имају овај падеж раван првome, н. пр. О Илија! Андрија! Никола! Јèлена! Стàнија! Томàнија!

У множини.

§. 43. У *другоме падежу*. Речи, које пред крајњим *а* имају два или три сугласна писмена једно до другoгa, примају изговора ради самогласно *а* између речених сугласних, н. пр. пушка = *пушака*, земља = *земаља*, круш-

ка = *крушака*, тако: *тиква*, *даска*, *гуска*, *бритва*, *сабља*, *девојка*, *челенка*, *погрешка*, *Црногорка*, *кокошка*, *петељка* и т. д.

Само између *зд*, *ст*, и *шт*, неумеће се *а*, као: *ўзда*, *звѣзда*, *жљѣзда*, *бра́зда*, *ла́ста*, *краста*, *ба́шта*, *кљѣште* и т. д. — *врста* има *вр́сти*, *лађа*: *лађи*, *мла́да*: *мла́ди*, тако и: *жѣнка*, *шкѣлка*, *цѣнта*, *фўнта*, *кујна гајде*, и још неке речи, нарочито оне, што су са облом пригласицом на предњему слогу.

Бресква има *бресака*, а *рука*, *нога*, *слуга* имају: *руку*, *ногу*, *слугу*.

§. 44. *Деца*, *браћа*, *господа*, *властела*, мењају се само у једнини; а: *вѣле*, *наѣве*, *кљеште*, *гусле*, *јасле*, *грабље*, *гајде*, *трине* (и *триње*), *кочије*, *кучине мекиње*, *бабиније*, *бројанице*, *ножице* (*маказе*), *гаће*, *чакшире*, *покладе*, *талиге*, *саонице*, *маше*, или *машине*, и т. д. мењају се само у множини.

Трећа промена.

(Женски род.)

§. 45. По трећој промени мењају се именице, које се у једнини свршују на сугласно писме, н. пр. *ствар*, *реч*, *власт*, *цев*, *ва́ш*, *младост*, *радост*, и т. д. Овамо иду и оне на *о*, које је постало од *л*, као: *ми́сао*, *со́*, и сва збирна имена на *ад*, као: *момчад*, *чељад*, *сирочад*, *бурад*, *унучад* и т. д. Сва имају у другоме падежу једнине *и*.

Једнина.

1. ства́р	ми́сао	со́	телáд
2. ствари	мисли	соли	телáди
3. ствари	мисли	соли	телáди
			(телáд'ма)
4. ствар	мисао	со́	телáд
5. ствари	мисли	соли	телáди
6. ствари (стварју)	мисли (—шљу)	соли (љу)	телáди
			(телáд'ма)

Множина.

1. ствâри	мѣсли	соли (различите)
2. ствâрѣ	мѣсли	соли
3. ствâрима	мѣслима	солима
4. ствâри	мѣсли	соли
5. ствâри	мѣсли	соли
6. ствâрима	мѣслима	солима.

§. 46. Овде нам ваља знати:

У једнини.

У *првоме падежу*. Речи, које пред крајњим писменом имају кратко *а* т. ј. без икакве пригласице, губе то *а* по свима падежима, осим четвртога једнине, н. пр. плѣсан = плесни, рâван = равни; тако: бојазан, мѣсао, поми-сао, погѣбао.

У *шестом падежу*. Писмена: *д, т, л, н*, кад дођу у овоме падежу пред *ју*, сливају се са *ј* у једноставна мека писмена: *ђ, љ, њ*. па се и пишу без *ј*, н. пр. глад = глађу, смрт = смрђу, сô = сољу, зелѣн = зелењу; тако и: чађ — чађу, помоћ — помођу, жеђ — жеђу. Ако ли пред оваковим: *т, или л, или н*, стоји *с*, онда се и ово претвара у *ш*, тако: маст = машју, мисао = мишљу, плесан: плешњу, свѣст: свешју, напаст: напашју.

Писмена: *б, п, в, м*, мекшају се пред *ју* са *л*, које се са *ј* слива у *љ*. н. пр. крв = крвљу, зоб = зобљу, кап = капљу, љубав = љубављу, озѣм: озѣмљу.

У множини.

§. 47. У *другоме падежу*. Кост, кокош, ѣш, вâш, прси, очи, уши, мошти, имају: вашију, кокошију, прсију, очију, ушију. Нѣти има у том падежу нѣтâ.

§. 48. Грѣди, сâпи, прси, дѣсни, двѣри, нѣти, мѣшти, наочари, протисли, цвети, благовести, мењају се само у множини.

§. 49. Мати (од матѣр) и кѣи (од кѣр) мењају се овако:

Једнина.

Множина.

1. мати	кѣи (шѣи)	матере	кѣри
2. матере	кѣри	матѣра	кѣри
3. матери	кѣри	матерама	кѣрима (кѣр'ма)
4. матер	кѣр	матере	кѣри
5. мати	кѣри	матере	кѣри
6. матером.	кѣри, кѣрју.	матерама.	кѣрима (кѣр'ма).

§. 50. Речи, које се мењају по овој промени, обичније су ово: *кап, жуч, крв, лаж, ноћ, раж, моћ, зоб, иед, труд, сваст, кост, памет, корист, завист, напаст, пакост, пропаст, болест, чељуст, презршт, крмељ, част, сласт, јесен, румѣн, заповест, приповест, руковѣт, жалост, старост, верност, дужност, и т. д.*

Приметба. Трећи и шести падеж. множ. говоре се и овде понекад скраћено, као: ствар'ма м. стварима, реч'ма, кѣр'ма, телад'ма, бурад'ма, тако и: по ливада', на кућа', у новина', по дубрава' и шума'.

Четврта промена.

(Средњи род.)

§. 51. По четвртој промени мењају се све именице средњега рода. Оне се у једнини свршују на самогласна писмена *о* или *е*; н. пр. јѣло, село, крило, језеро, лице, море, копље, здравље, иње, трње, корење. Све имају четврти и пети падеж раван првome како у једнини тако у множини.

Једнина.

Множина.

1. сѣло	лице	сѣла	лица
2. сѣла	лица	сѣла	лица
3. сѣлу	лицу	сѣлима	лицима
4. сѣло	лице	сѣла	лица
5. сѣло	лице	сѣла	лица
6. сѣлом	лицем.	сѣлима	лицима.

§. 52. При овој промени ваља нам знати ово:

У множини.

У *другоме падежу*. Речи, које пред крајњим писменом имају два сугласна једно до другогa, примају бољег изговора ради самогласно *а* између речених писмена сугласних, као: сѣдло = сѣдaлa, весло = весaлa, копље = копaља, тако: ребро, бедро, стабло, јутро, добро. Овамо иду и оне речи, у којима се *л* претворило у *о*, и у којима је пред *и* избачено *д* или *т*, н. пр. пуце: путаца, криоце: крпaца, гр'оце: грлaца.

§. 53. Непримају *а* међу два сугласна речи, које пред крајњим писменом имају *зд*, *ст*, *шт*, *ств*, н. пр. мѣсто: мѣстa, гњѣздо: гњѣздa, огњиште: огњиштa, кoсѣште: кoсѣштa, царство: *царства*, својство: *својства*.

Разлике.

§. 54. Нека имена разликују се тиме, што примају уметке *ен*, *ет*, *ес*.

а) *ен* примају речи, које се свршују на *ме*, а непоказују човека нити какву животињу; и то у једнини осим четвртога и петогa падежа, а у множини свуда, н. пр.

Једнина.

Множина.

1. плѣме	племѣна
2. племена	племѣна
3. племену	племѣнима
4. племе	племена
5. племе	племена
6. племеном.	племенима.

Овако се мењају: њме, рaме, сѣме, врѣме, брѣме, вѣме, тѣме, слѣме, пѣме.

§. 55. б) *ет* примају речи на *е*, које значе младу животињу или човека, и то само у једнини, осим четвртога и петогa падежа, н. пр.

Једнина.

1. пйле
2. пилета
3. пилету
4. пиле
5. пиле
6. пилетом.

А у множини мењају се или као речи мушкога рода, н. пр. тѣоци, (тѣлаца), јагањци, пилићи, јарићи, гушчићи, голубићи, штенци, и т. д. или се претварају у збирна имена на *ад*, и тада се мењају по једнини треће промене, као: тѣла^д, момча^д, чеља^д, унуча^д, деришта^д, пашча^д, и т. д.

Овако се мењају: момче, унуче, чсладе, ждребе, јагне, теле, јаре, прасе, јуне, паче, маче, кљусе, куре, штене, одојче, шиљеже, копиле, шкембе, ѿме, шйше, бугарче, пастирче и т. д. Од *дете* = детета, множина је *деца*, и мења се по једнини друге промене. *Говече* = говечета, има у множини *говеда* по четвртој промени. *Псето* говори се више без уметка, множина му је *пашчад*.

§. 56. Осим тога примају *ет* и многе речи, особито туђе, које се свршују на *е*, а незначе живе ствари, и то у једнини осим четвртога и петого падежа, а у множини свуда, н. пр.

Једнина.

1. ћебе
2. ћебета
3. ћебету
4. ћебе
5. ћебе
6. ћебетом

Множина.

- ћебѣта
 . ћебѣта
 ћебѣтима
 ћебета
 ћебета
 ћебетима.

Овако се мењају: *тане, фуле, шубе, јашунце, чекмеце, туце, дугме, њсе, тѣпе, текне, коше, кимане, парче, сирѣ, љубре, силѣмбе, половаче, аковче, перце, јастуче, жу-манце, беланце, буренце, и т. д.* И дрво има дрвета, а у множини, кад значи посечено дрво (за ватру или за гра-

ђу), дрва. *Јаје* прима у једнини *ет*, а у множини им^а *јаја*.
И *стакло* и *уже* примају *ет*.

§. 57. в) *ес* примају речи: небо, чудо, тело, и то само у множини: небеса, чудеса. телеса; од тело, место *телеса*, говори се и тела.

§. 58. Око, ухо, плече, мењају се само у једнини по овој промени, а у множини постају рода женског: Очи, уши, плечи, и мењају се по трећој промени, као речи женског рода са сугласним писменом на крају.

Једнине немају: леђа, кола, уста, врата, носила, вешала.

Вече (од вѣчѣр = вѣчери) има: вѣчера, вѣчеру, вѣчером.

Реч доба немења се.

Приметба. Падежи трећи и шести множине говоре се и овде скраћено, као: са *слови'*, на *коли'*, по *сели'*, с *дрви'*, на *усти'*, за *врати'*, за *леђи'*, на *крили'*, у *недри'*, о *бедри'*, по *брди'*.

II. ПРИДЕВИ.

А. Значење.

§. 59. Придеви су речи, које се прилажу именицама, те показују какво је које лице и каква је која ствар, н. пр. *веран* друг, *тврд* град, *мудра* глава, *бистра* вода, *широко* поље, *сиње* море.

§. 60. Придеви имају сва три рода.

У *мушком*е роду свршују се једни на сугласно слово или на *о*, које је постало од *л*, а једни на *и*, н. пр. *јак* = *јакѝ*, *леп* = *лепѝ*, *нов* = *новѝ*, *цео* (м. цел) = *целѝ*, *весео* (м. весел) = *веселѝ*, *труо* (м. трул) = *трулѝ*, тако: *бео*, *мио*, *зрео*, *кисео*, *дебео*.

Од *мушкога* рода постаје *женски*, кад се сугласноме слову на крају дода *а*, (или се и претвори у *а*), н. пр. *јака*, *лепа*, *нова*, *цела*, *весела*, *трула*.

Средњи род постаје од мушкога, кад се на крају дода *о* или *е*, н. пр. јако, ново, цело, весело, или: туђ-е, врућ-е, лош-е, смеђ-е. *Е* се додаје онима, који се свршују на *ж*, *ч*, *ш*, *шт*, *ј*, *љ*, *њ*, *ћ* и *ђ*: а свима осталима додаје се *о*.

Б. Деоба.

§. 61. Придеви су двојакога вида; они имају вид *прости* и вид *одређени*. Вид *прости* показује само какво је лице или каква је она ствар, којој се прилаже, н. пр. Душан је био сѣлан, Доситеј мудар, Раић вредан, Обилић одважан. Вид *одређени* показује не само каква је ствар, него одређује и која је, н. пр. Камо нам сѣлни Душан? Где се љзучи мудар Доситеј? Шта написа вредни Раић? Где погибе смели Обилић? Дрина је брза, крива; Сава је мутна. Дунав широк. То је брза, крива Дрина, мутна Сава.

§. 62. Вид *одређени* постаје од простог, кад му се у мушком роду дода на крају *и*, као: црн, црна, црно = црни, црна, црно; леп, лепа, лепо = лепи, лепа, лепо; тако: нови, нова, ново; високи, висока, високо; храбри, храбра, храбро.

§. 63. Придеви, који у мушком роду пред крајњим писменом сугласним имају кратко *а* без пригласице, губе то *а* свуда и по родовима и по променама, н. пр. славан, славна, славног; добар, добра, доброг; витак, витка, витког; тако: сѣтан, страшан, мрзак, оштар, мртав, жељан, сјајан, повољан, спокојан, достојан, невољан, и т. д. Исто бива и код оних, који место сугласнога *л* имају на крају *о*: где се тада *о* претвара у своје *л*. н. пр. зао. зла, зло; нагао, нагла, нагло; округао, округла, округло; подмукао, подмукла, подмукло.

§. 64. Има неколико придева, што негубе краткога *а*, као: мекан, лаган, срчан, узан, кончан, лојан, коштан, земљан, воштан, новчан, подган, простран, пијан, млађан, накан, сѣнан, сѣћан, теѣстан, тањан, хлађан. Овамо иду и неки на: ат, аст. ав, као: грлат, глават, меснат, мораст,

пушчаст, лисаст, дрвенаст, хрђав, грбав, кудрав, лукав,
и т. д.

§. 65. б) Осим прáвих придева, што каквоћу ствари показују, има их, који и *својину* показују, на питање: *чиј, чија, чије*. Ови су или *особни* на *ов, ев, ин*, као Вељков, попов, царев, кнежев, женин, протин, војводин, слугин; или *обшти* на *ски, ки, ји*, као: царски, капетански, морски, горски, ајдучки, момачки, трговачки, Божји, јесѐњи, козји, пасји, пилећи, говећи. Најпосле, који показују неко место или време, понајвише изведени од наречица, као: овдашњи, негдашњи, јакошњи, ноћашњи, садашњи (садањи), тамошњи, давнашњи, скорашњи, летошњи, јучерашњи, сутрашњи, задњи, горњи, предњи.

В. Промена.

§. 66. Придеви слажу се свагда са својом именицом у роду, броју и падежу.

§. 67. Промена придева разликује се по средњему роду, који се завршује са *о* или *е*.

Прости вид.

§. 68.

Једнина.

мушк.	женск.	средњ.
1. љút	љúта	љúто
2. љúта	љúте	љúта
3. љúту	љúтој	љúту
4. љúта	љúту	љúто
5. —	—	—
6. љúтим	љúтом	љúтим

Множина.

1. љúти	љúте	љúта
2. љúтих	љúтих	љúтих
3. љúтима — им.	љúтима — им.	љúтима — им.
4. љúте	љúте	љúта
5. —	—	—
6. љúтима — им.	љúтима — им.	љúтима — им.

Одређени вид.

§. 69.

Једнина.

мушк.

женск.

средњ.

1. љѹтѣ

љѹта

љѹтѠ

2. љѹтѠга — Ѡг.

љѹтѣ

љѹтѠга — Ѡг.

3. љѹтѠме — Ѡму — Ѡм.

љѹтѠј

љѹтѠме — Ѡму — Ѡм.

4. љѹтѠга — Ѡг.

љѹтѹ

љѹтѠ

5. љѹтѣ

љѹтѧ

љѹтѠ

6. љѹтѣм.

љѹтѠм.

љѹтѣм.

Множина.

1. љѹтѣ

љѹтѣ

љѹтѧ

2. љѹтѣх

љѹтѣх

љѹтѣх

3. љѹтѣма — ѣм.

љѹтѣма — ѣм.

љѹтѣма — ѣм.

4. љѹтѣ

љѹтѣ

љѹтѣ

5. љѹтѣ

љѹтѣ

љѹтѧ

6. љѹтѣма — ѣм.

љѹтѣма — ѣм.

љѹтѣма — ѣм.

Овако се мењају сви придеви, који се у средњему роду свршују на о, као: здрав, млад, скуп, слаб, жив, брз, сув, мудар, богат, добар, јак, глув, лаком, слеп, питом, дубок, чун, чист, висок, лак, мек, тврд, чврст, густ, паметан, гѠ, зreo, бео, врео, дебео, весео, кисео, труо, зао, нагао, подмукао и т. д.

Прости вид.

§. 70.

Једнина.

мушк.

женск.

средњ.

1. тѹѣ

тѹѧ

тѹѣ

2. тѹѧ

тѹѣ

тѹѧ

3. тѹѣу

тѹѣој

тѹѣу

4. тѹѧ

тѹѣу

тѹѣ

5. —

—

—

6. тѹѣм.

тѹѣом.

тѹѣм.

Множина.

1. туђи	туђе	туђа
2. туђих	} за сва три рода	
3. туђима — им.		
4. туђе	туђе	туђа
5. —	—	—
6. туђима — им.	за сва три рода.	

Одређени вид.

§. 71.

Једнина:

мушк.	женск.	средњ.
1. туђи	туђа	туђе
2. туђега — ег.	туђе	туђега — ег.
3. туђеџу — џм.	туђој	туђеџу — џм.
4. туђега — ег.	туђу	туђе
5. туђи	туђи	туђе
6. туђим	туђом	туђим.

Множина.

1. туђи	туђе	туђа
2. туђих	} за сва три рода.	
3. туђима — џм.		
4. туђе	туђе	туђа
5. туђи	туђе	туђа
6. туђима — џм.	за сва три рода.	

Овако се мењају сви придеви, који се у средњему роду свршују на е, као: *Божји* (ији), *човечји* (ији), *лош*, *сушти*, *обшти*, *мишји*, *врућ*, *смеђ*, *дивљи*, *сињи*, *вражји*, *зечји* (ији), *пасји*, *псећи*, *јагњећи*, *говеђи*, *шупаљ*, *брављи*, *крављи*, *кокошји*, *кокошињи*, *шарањи*, *садашњи*, *голубји*, *голубији* и *голубињи*. *козји*, *ћурји*, и т. д.

Разлике.

§. 72. Придеви, кад се прилажу речи, која непоказује човека нити какву животињу, имају у мушком роду

четврти падеж једнине као и први, н. пр. имам добра коња а *оштар нож, мач*, и т. д.

§. 73. Само прѣви придеви могу управ имати оба вида: а од *присвојних* особни ни *ов, ев, ин*, имају само вид прости, остали пак имају само вид одређени. *Дивљи* и *мали* говоре се само у *одређеноме* виду, а *рад* само у *простоме*.

§. 74. Нецрави придеви, ако и непримају у првоме падежу оба вида, опет их зато имају у осталим падежима, као: Божјега и Божја, дивљему и дивљу, поповога и попова, тамошњега и тамошња, Петровоме, Бурђевоме, и: Петрову, Бурђеву.

§. 75. Прости вид нема петог падежа, премда се чује у песмама, и понекад у обичном говору, н. пр. *немој болан, јадан*, *прођи се тужан*, *добар човече!*

§. 76. И у придева налазе се гдешто скраћени падежи трећи и шести множине, као: са *златни'* *слови'*, по *велики'* *мести'*, на *туђи'* *коли'*, пред *собни'* *врати'*, за *Божји'* *леђи'*, у *приморски'* *градови'*, по *околни'* *сели'*, на *сеоски'* *волови'*, и т. д.

У П О Р Е Ћ Е Њ Е.

(comparatio, савњивање.)

§. 77. Придеви, осим промене, могу се и упоређивати. Упоређење има два степена: *први степен* (comparativus = савнителни) и *други степен* (superlativus = превосходни). *Први* степен показује, да је каквоћа једне ствари у већој мери од каквоће друге, с њоме упоређене ствари, н. пр. Петар. је *старији*, *мудрији* и *богатији*, него брат његов Павле, *Боља* је штедња нег и добра радња. *Јачи* је од лава, *бржи* од зеца. *Други* степен показује, да је каквоћа једне ствари у највећој мери, од свију других, с њоме упоређених ствари, н. пр. Европа је *најмања*, али *најсилнија* страна. света. Здравље је човеку *највеће* благо.

§. 78. *Први степен* постаје на ова три начина: простоме виду додаје се или *ји*, или *ији*, или *ии*.

ји примају:

а) Једносложни придеви, који су с дугом т. ј. облом пригласицом, као: брз, благ, блед, млад, луд, љут, крут, жу́т, гу́ст, че́ст, чвр́ст, црн, жи́в, крив, пла́в, ску́п, ту́п, гру́б, вру́ћ, ри́ћ, ху́д, и т. д.

б) Вишесложни придеви на: *ак*, *ек*, *ок*, избацујући оба ова слова у поређењу, као: сладак, танак, низак, узак, кратак, тежак, плитак, редак, далек, широк, висок, дубок, жесток, и т. д.

У оба ова случаја ако су писмена пред *ј* за претварање или мекшање, она се претварају или мекшају, и у оба случају губи се писме *ј*, т. ј. оно се са *г* и *з* претвара у *ж*; са *к* у *ч*; са *с* и са *х* у *ш*; са *д* у *ђ*, са *т* у *ћ*, са *н* у *њ*, са *л* у *љ*; и после: *б*, *в*, *и*, у *љ*. Ако ли писмена нису за претварање, као што је н. пр. *р*; или, ако су већ умекшана, као: *ж*, *ђ* и *ћ*, онда се *ј* сасвим одбацује.

Једносложни дакле имаће: брз = бржи, млад = млађи, љут = љући, густ = гушћи, црн = црњи, жив = живљи, скуп = скупиљи, груб = грубљи, врућ = врући, рић = рићи, уд = уђи, јак = јаћи, благ = блађи, и т. д. Овако има и: дуг = дужи, тих = тиши и бео (од бел) = бељи.

А вишесложни имаће: сладак = слађи, танак = тањи, низак = нижи, кратак = краћи, редак = ређи, далек = даљи, тежак = тежи, широк = шири, висок = виши, дубок = дубљи, жесток = жешћи, и т. д.

§. 79. *ији* примају:

а) Једносложни придеви, који су с кратком пригласицом, као: ста́р, сла́б, здра́в, ло́ш, ра́д, но́в, пра́в, пу́н, си́т, чи́ст, про́ст, ве́шт, стрм, трѡм, крт, ми́о, м. мил, тако: зре́о, тру́о, вре́о, и т. д.

б) Сви остали вишесложни придеви, избацујући или задржавајући *а* без пригласице, као што га и у промени избацују или задржавају, н. пр. сла́ван, хита́р, богат, че-

стит, паметан, веран, вредан, поштен, згодан, удесан, учтив, лукав, милостив, побожан, питом, весео(л), кисео(л), обал, топал, и т. д. Вид. §§. 63. и 64.

Једносложни дакле имаће: стар = *старији*, слаб = *слабији*, здрав = *здравији*, рад = *радији*, тако: новији, пунији, ситији, чистији, вештији, тромији, милији, зрелији, и т. д.

А вишесложни имаће: славан = *славнији*, учтив = *учтиввији*, честит = *честитији*. тако: паметнији, вреднији, лукавији, милостивији, питомији, побожнији, веселији, киселији, облији, топлији, и т. д.

Дебео има *дѣбљи*, *тесан* = *тѣшњи*, *бесан* = *бѣшњи* и *лѣсан* = *лѣшњи*.

§. 80. *ии* примају ова три: *лак*, *мек*, *леи*, имају дакле: *лакши*, *мекши*, *леши*.

§. 81. *Други степен* постаје, кад се првом степену дода напред: *нај*, н. пр. бржи = *најбржи*, скупљи = *најскупљи*, јачи = *најјачи*, тако: најслађи, најкраћи, најстарији, највернији, највеселији, најлепши, најлакши, и т. д.

Осим сваког правила, *добар* има *бѣљи*, *зѣо* = *гѣри*, *велики* = *вѣћи*, *мали* = *мѣњи*.

Приметба. 1. Ово је све за род мушки, а кад се последње *и* промени на *а*, постаје род женски, и кад се промени на *е*, постаје средњи, као: бржи, бржа, брже; краћи, краћа, краће; паметнији, паметнија, паметније, и т. д.

Приметба. 2. Упоређени придеви мењају се као и неупоређени, који у средњем роду имају *е*.

Приметба. 3. Само прави придеви могу се управ упоредити, а *неправи* и *изведени* немогу, као што су н. пр. Петров, учитељев, женин, горски, данашњи, детињи, и т. д. А има их, који се по самоме значењу недају упоредити, као: *мртав*, *туђ*, *нем*, *слеп*, *бос*, *гѣ-наг*, и т. д.

III. БРОЈЕВИ.

А. ЗНАЧЕЊЕ.

§. 82. Бројеви су речи, које показују количину (број) лица или ствари, н. пр. *један* пастир. *Дванаест* ученика. *Педесет* оваца. *Сто* људи. *Хиљада* војника и т. д.

Б. Деоба и промена.

§. 83. Бројеви могу се поглавито разделити на *прости* и *редне*. *Прости* бројеви показују прави број ствари, на питање: *колико?* а *редни* бројеви поред броја показују јоште и ред, којим ствари једна за другом долазе, на питање: *који, која, које, на реду?*

Бројеви.

§. 84. *прости*:

- 1 један, на, но,
- 2 два, две, два,
- 3 три
- 4 четири,
- 5 пет,
- 6 шест,
- 7 седам,
- 8 осам,
- 9 девет,
- 10 десет,
- 11 једанаест (најст),
- 12 дванаест, „
- 13 тринаест, „
- 14 четрнаест, „
- 15 петнаест, „
- 16 шеснаест, „
- 17 седамнаест, „
- 18 осамнаест, „
- 19 деветнаест, „
- 20 двадесет (дваест),

редни:

1. први, ва, во,
2. други, а, о,
3. трећи, а, е,
4. четврти, а, о,
5. пети, а, о,
6. шести, а, о,
7. седми, а, о,
8. осми, а, о,
9. девети, а, о,
10. десети, а, о,
11. једанаести, а, о,
12. дванаести, а, о,
13. тринаести „ „
14. четрнаести „ „
15. петнаести „ „
16. шеснаести „ „
17. седамнаести „ „
18. осамнаести „ „
19. деветнаести „ „
20. двадесети „ „

21 двадесет и један,	21. двадесет први, а, о, и т. д.
30 тридесет (триест),	30. тридесети " "
40 четрдесет (четр- ест),	40. четрдесети " "
50 педесет,	50. педесети " "
60 шездесет (шесет),	60. шездесети " "
70 седамдесет,	70. седамдесети " "
80 осамдесет,	80. осамдесети " "
90 деведесет,	90. деведесети " "
100 сто = стотина	100. стотинити " "
101 сто и један и т. д.	101. сто први " " и т. д.
200 двеста,	— —
300 триста,	— —
400 тетири стотине,	— —
500 пет стотина,	— —
1.000 хиљада = тисућа;	1.000. хиљадити, а, о,
2.000 две хиљаде,	— —
3.000 три хиљаде,	— —
4.000 четири хиљаде,	— —
5.000 пет хиљада,	— —
6.000 шест хиљада,	— —
10.000 десет хиљада и т. д.,	— —
100.000 сто хиљада,	— —
1,000.000 милион.	— —

§. 85. Од ових бројева: *редни* мењају се као Придеви, према своме завршивању у средњему роду, са *о* или *е*.

§. 86. Од *прстих* бројева:

а) *један, једна, једно*, мења се по свему као придев у једнини, а и у множини, кад значи *неки* или *сами*; или са оним именицама, што једнине немају, н. пр. *једне* виле, *једна* кола, *једна* врата, или: *једни* мисле, *једни* говоре, *једни* творе; или *једни* Црногорци (м. *сами*).

§. 87. б) *Два, две, два*, (тако и: *оба, обе, оба, и: обадва, обадве, обадва*.) и *три, и четири*, мењају се управо само у роду женскоме, и то овако:

Множина.

1. двѣ,	три,	чѣтири,
2. двѣју,	трију,	чѣтирију,
3. двѣма,	трима,	чѣтир'ма,
4. двѣ,	три,	чѣтири,
5. двѣ,	три,	чѣтири,
6. двѣма.	трима.	чѣтир'ма,

н. пр. две силне војске. Три србске војводе, двема женама. Или са личним заменицама, уза које стоје предлози, н. пр. од нас, од њих *двѣју, трију*; вама *двема, њима* *трима*; с вама *двема, трима* и т. д. Иначе ако предлог уза њих стоји, онда се и ови бројеви немењају, него њихове именице и придеви долазе свагда у први падеж множине, и у овоме падежу остају, па био предлог који му драго, н. пр. Орао од *две* главе. Ишао сам у *чѣтири* куће. Стоји на *две* нѣге. Од *две* сѣстре деца. Ударише са *чѣтири* стране. Преко *три* воде студене, иза *три* горе зелене и т. д.

У мушком и у средњем роду, кад је говор о мртвим стварима, ови се бројеви не мењају никако; а њихове именице долазе свагда у други падеж јединине, исто тако и придеви у простоме виду, н. пр. Ишао сам у *два* села; гледао с *три* брда; код *чѣтири* стуба; на *два* бела камена; *два* висока раста; од *чѣтири* јака тѣчка; били су се око *три* тврда града, и т. д. Исто тако говори се и о људма и о животињи, кад уз ове бројеве стоји предлог, н. пр. од *три* брата рођена; покрај *чѣтири* еванђелиста; оре на *два* вола, вози се на *чѣтири* коња; са *два* сина ђде на војску, и т. д. Али кад нема предлога, онда се ти бројеви за мушки род (нарочито лица) најбоље претварају у именице: *двојица, обојица, оба двојица, тројица, четворица*. Ови се мењају као и друге именице мушкога рода по другој промени; а њихове именице са придевима заједно долазе свагда у други падеж множине, н. пр. дао сам *двојици* ученика; *четворици* војника; *тројици* добрих

јунака̂, и т. д. Иначе два, три, и четири слажу се увек с другим падежом једнине.

Исто тако и у средњем роду, кад је говор о људ'ма или о животињи, бројеви: два, три, четири, најбоље се претварају у збирна: двоје, обоје, оба двоје, троје, четворо: а мењају се овако: X

Једнина,

1. двоје,	троје	четворе
2. двога,	трога	четворога — р'га,
3. двома, дво́ме,	трома, — оме,	четвор'ма, ме,
4. двоје	троје	четворо
5. двоје	троје	четворо
6. двома.	трома,	четвор'ма.

Кад уз ове броје е дођу именице или придеви, онда стоје у другом падежу множине, (или, ако су збирна, у другоме падежу једнине), н. пр. троје прасѧца̂, четворо пилића, двоје деце, троје чељади, четворо јунади, и т. д. Но с предлозима не мењају се ни ови бројеви, тако: с троје чељади, с двоје нејаке деце, и т. д. Осим тога говоре се још и за род смешани, н. пр. вас двоје (кад је једно мушко, а једно женско); нама трома (може бити човек, жена и дете); „срамота је двома на једнога“ и т. д.

Двоје, троје, четворо, говоре се и у множини за сва три рода: двоји — двоје — двоја, — обоји — обоје — обоја, оба двоји — оба двоје — оба двоја, троји, троје, троја, четвори-ре-ра: али понајвише уза ствари мртве и оне, што једнине немају, или се на пѧр броје, или по две и по више уједно узимљу, н. пр. двоје вѧле, двоје токе, обоја врата, четвора кола, двоји опанци, троје чарапе, рукавице: двоји сватови, троја ребра, троји јѧди, и т. д. а мењају се као и остали придеви.

§. 88. в) Сви остали прости бројеви: пет, шест, седам и т. д. остају једнаки за све родове и не мењају се никако, само: стотина, хиљада (тѧсућа) и милион, ме-

њају се као и остале именице; прве две по другој, последња по првој промени; а њихове именице без разлике долазе у други падеж множине, н. пр. *пет годѣна, седам жѣна, десет божѣи заповѣдѣи, сто момака, хиљада оваца*, и т. д.

§. 89. Према: *двојица, тројица*, говори се и мења се: *петорица, шесторица, седморица, десеторица*, и т. д. исто тако и према: *четворо = петоро, шесторо, осморо — десеторо* и т. д.

§. 90. Осим поменутих бројева има их, што показују:

а) *Колико је пута ствар узета*, или: различите видове и струке ствари, н. пр. једноструки — ка — ко; двоструки — ка — ко; троструки — ка — ко; двојаки — ка — ко; тројаки — ка — ко и т. д. Ови имају као и придеви сва три рода, оба вида и мењају се према своме завршивању у средњем роду са *о*.

б) *Колико пута или који пут* што бива, н. пр. једном = једанпут, двапут, трипут, пет пута, седам пута, сто пута и т. д. или: први пут, други — трећи — пети пут и т. д. или: првом, другом, трећом, петом, шестом, и т. д. или: двојном, тројном, стоје у виду наречѣца и не мењају се никако.

в) једнаке делове каквог целог, тако према: *половина = трећина, четвртина (четврт), пѣтина, шѣстина*, и т. д. Ови се према завршивању мењају као именице.

г) *неодређени бројеви*, који неказују извѣстан број, као: многи — га — го, неки — ка — ко, остали — ла — ло, сав — свѧ — свѣ, сваки — ка — ко, гдекоји — која — које, некакав — ква — кво, никакав — ква — кво; или у виду наречѣца: *по = пола, много, мало, нешто, неколико, сила (пута), доста, тушта, тма*, и т. д. Први се мењају према завршивању као придеви, а други се не мењају.

§. 91. Од *сав* (говори се и *вѧс*) губи се *а* свуда у даљим падежима, а други пад. множине осим *свѧх* више се говори *свѧју*.

§. 92. Од *неколико*, кад значи маће од пет, каже се за мушки и средњи род *неколика* а за женски *неколике*, које се ни једно немења, него се са именицама слаже као *два, две*, н. пр. *неколика човека, неколика пòвесма, неколике жене, неколике пàре*. А кад значи више од четири, онда се за сва три рода каже *неколико*, које се опет немења, него се са именицама слаже као *пет, шест*, и т. д. н. пр. *неколико војникà, жéна, јáјà*, и т. д.

IV. ЗАМЕНИЦЕ.

А. ЗНАЧЕЊЕ.

§. 93. Речи, које замењују именице, зовемо *заменице*, н. пр. Школа је за државу од велике користи, јер *она* набавља овој добре грађане, место: „школа набавља држави добре грађане“, и т. д.

Б. Деоба и промена.

§. 94. Заменице су двојаке: једне *прàве*, а друге *приложне*.

Прàве су заменице: X

а) Личне.

§. 95. Личне заменице казују управ само лице; а у свакоме говору разликујемо ова три лица граматичка:

прво лице, које говори: *ја* — *ми*, за сва три рода;

друго лице, коме се говори: *ти* — *ви*, такође за сва три рода:

треће лице, о коме се говори, *он, она, оно*, — *они, оне, она*.

§. 96. Мењају се овако:

Прво лице.

Друго лице.

Једнина.	Множина.	Једнина.	Множина.
1. <i>ја</i>	<i>ми</i> ,	<i>ти</i> ,	<i>ви</i> ,
2. <i>мене, ме</i> ,	<i>нас</i> ,	<i>тебе, те</i> ,	<i>вас</i> ,

3. мени, ми,	нама, нам,	теби, ти,	вама вам,
4. мене, ме,	нас,	тебе, те,	вас,
5. —	—	ти,	ви,
6. мною.	нама,	тобом.	вама.

Треће лице.

Једнина.

мушки,	женски,	средњи род.
1. он,	она,	оно,
2. њега, га,	њѐ, је,	њѐга, га,
3. њему, му,	њој, јој,	њему, му,
4. њега, га, (њ)	њу, је, (ју),	њѐга, га, (њ),
5. —	—	—
6. њиме, њим.	њоме, њом,	њиме, њим.

Множина.

1. они,	оне,	она,
2. њих, их,	} за сва три рода.	
3. њима, им,		
4. њих, их,		
5. —		
6. њима.		

б) Повратна заменица.

§. 97. Кад нека радња, о којој је говор, непрелази на друго лице или ствар, него се опет повраћа на онога, што ради, па било то прво лице или друго или треће, и било у једнини или у множини: онда се узима повратна заменица: себе или се, н. пр. ја браним себе, ти браниш себе, он брани себе, ми бранимо себе, ви браните себе, они бране себе; хвадим се; чувам се; себи учим и т. д., а мења се овако и за једнину и за множину:

1. —
2. себе,
3. себи, (си),

4. сèбе, се,

5. —

6. со́бом.

в) Пíтајуће заменице.

§. 98. Овим заменицама пíтамо за непозната лица и непознате ствари. Такове су: кѡ или ткѡ, штѡ или штѧ. Прва је за лица без разлике рода, а друга за ствари, н. пр. кѡ је то урадио? *шта* тражиш? *кѡга* молшиш? и т. д. а мењају се овако:

Једнина.

Множина.

1. ко, (ткѡ), штѡ (шта),

5. кѡга, чѣга (штѧ),

3. кѡме — му, чѣму,

4. кѡга, штѡ (штѧ)

5. —

6. кѡме — кѡм, чѡме — чѡм.

н

е

м

в

Приметба. Заменице: *личне* и *повратне* имају у гдекојим падежима двојако завршивање т. ј. *пуно* и *скраћено*, као: *мене* и *ме*, *тебе* и *те*, *њег*а и *га*, *ње* и *је*, *себе* и *се*, *мени* и *ми*, *њој* и *јој*, *њу* и *је* и *ју*, и т. д. *Пуно* се говори: а) Кад је сила говора на заменици т. ј. кад се хоће разлика између лица нарочито да означи, н. пр. *Њих* се ствар тиче. *Њему* је наложено, а не *мени*. *Њу* су звали, не *њег*а. *Ми* смо *вама* дали, а не *њима* и т. д. б) После предлога, н. пр. *од мене*, *к теби*, *место ње*, *по њих*, *према себи*, и т. д. Само: *ме*, *те*, *се*, у четвртом падежу једине говоре се и после предлога; и онда предлог, ако се завршује сугласним, прима на крају *а*, н. пр. *у се*, *за те*, *уз'а ме*, *пред'а се*, *под'а ме*, *над'а ме*; па тако и у шестом падежу првога лица: *пред'а мном*, *над'а мном*, *под'а мном*. У осталим случајима говори се оно *скраћено*, само што неможе стајати у почетку, н. пр. *небој га се*, *стиди ме се*, *звао сам ју*, *подај му*, *казао сам вам*, и т. д. Од трећег лица четврти пад. једн. *њ*, говори се само с

предлозима; па се с њима саставља у једну реч, и онда предлог после сугласнога прима *а*, н. пр. *уѣ*, *заѣ*, *прѣд'аѣ*, н. т. д.

§. 99. *Приложне* заменице осим граматичкога лица показују још нешто. Такове су:

а) *Присвојне* на питање: *чиј* (чије), *чија*, *чије*? показују да некоме што припада, као: *мој*, *моја*, *моје*; *наш*, *наша*, *наше*; *твој*, *твоја*, *твоје*; *ваш*, *ваша*, *ваше*; *његов* — *гова* — *гово*; *њен*, *њена*, *њено* = *њезин*, *њезина*, *њезино*; *њихов* — *хова* — *хово* = *њин*, *њина*, *њино*; *свој*, *своја*, *своје*.

Мој мења се овако:

Једнина.

1. <i>мој</i>	<i>моја</i> ,	<i>моје</i>
2. <i>мојега</i> — <i>ег</i> , <i>мога</i> — <i>ог</i> ,	<i>моје</i> ,	као у муш.
3. <i>мојему</i> — <i>ем</i> , <i>моме</i> — <i>ом</i> ,	<i>мојој</i> ,	
4. <i>мојега</i> — <i>ег</i> , <i>мога</i> — <i>ог</i> ,	<i>моју</i> ,	<i>моје</i>
5. <i>мој</i>	<i>моја</i> ,	<i>моје</i>
6. <i>мојим</i> .	<i>мојом</i>	као у муш.

Множина.

1. <i>моји</i> ,	<i>моје</i> ,	<i>моја</i> ,
2. <i>мојих</i> ,		
3. <i>мојима</i> , — <i>јим</i> ,	за сва три рода	
4. <i>моје</i> ,	<i>моје</i> ,	<i>моја</i> ,
5. <i>моји</i> ,	<i>моје</i> ,	<i>моја</i> ,
6. <i>мојима</i> — <i>јим</i> .	за сва три рода.	

Као *мој* мењају се: *твој* и *свој*. *Наш* *ваш* и *чији* мењају се као одређени придеви у средњ. роду на *в*. *Његов*, *њезин* и *њен*, *њихов* и *њин* као придеви у средњ. роду на *о*.

§. 100. б) *Указне* на питање: *који*, *која*, *које*? значе *указивање* на неку ствар, као: *овај*, *ова*, *ово*; *тај*, *та*, *то*; *онај*, *она*, *оно*; или *величину* на питање *коликѝ*, *коликѝа*, *колико*? као: *оволикѝ* — *ликѝа* — *ликѝо*, *толикѝ* — *ликѝа* — *ликѝо*, *оноликѝ* — *ликѝа* — *ликѝо*; или *равнање* једне ствари с другом на питање *какав* — *каква* — *какво*?

као: овàкѣ — вàкà — вàкô, тàкав — ква — кво (тàковѣ — кова — ково), онàкѣ — нàкà — нàкô (онàковѣ — ковà — ковô);

који, која, које, мења се као *мој, моја, моје*, избацујући *и*. Овај тај и онај мењају се као одређени придеви у средњему роду на *о*, избацујући свуда крајња два писмена *ај*. А све остале мењају се према своме завршивању као придеви.

§. 101. в) Односна заменица говори се онда, кад се хоће са оним, о чему је говор, још каква нова мисао да скопча. Такове су: *који, која, које*; *ко* и *што*. н. пр. То је тàковѣ човек, кôга се вàља чувати, кôме нетреба веровати, с кôјим се нетреба дружити. *Ко* зло чини, нек се добру напада. Врàти, *што* си узајмио и т. д.

Који, која, које и *ко* мењају се као што је већ речено; а *што* као и питајућа заменица. *Што* говори се у нас често место *који* — *ја* — *је*, али се тад немења; па зато може само први падеж подпуно да замени, а у другима мора се надòкнађати трећом личном заменицом: *он, она, оно*. н. пр. човек *што* је данас долазио. Књига, *што* се из ње учи. Ученик, *што* му књигу дадосмо. Кажи оним људ'ма, *што* стоје, *што* седе. Пријатељ, *што* смо код њега ноћили, и т. д. Но понегда, кад је говор о мртвим стварима, могу се: *га, је, њим, њом*, изоставити, ако стоје без предлога, н. пр. Воће, *што* смо данас јели. Воду, *што* смо пили. и т. д.

§. 102. Има неколико *сложених* заменица, које постају, кад се заменицама додаду друге речи, или неки слогови, по којима се у значењу разликују, н. пр. *нѣко* (нѣтко), *нѣко* (нѣтко), *свѣк* = *свѣко* (свѣтко), *мѣкô*, *којекô*, *кòгод*, *нѣшто*, *нѣшта*, *свѣшта*, *којèшта*, *гдèшто*, *маштô*, *штòгод*, *нѣчѣј*, *нѣчѣј*, *свѣчѣј*, *мѣчѣј*, и т. д. Ове заменице мењају се као и оне, од којих су постале; а друге оне речи или слогови немењају се никако.

V. Г Л А Г О Л И.

A. ЗНАЧЕЊЕ.

X §. 103. Глаголи су такове речи, које показују радњу или стање главне именице т. ј. *подлога*, заједно с временом, у коме се што догађа, н. пр. ратар *оре* пиву. Славуј *пева*. Дете *спава*, *болује*. Цвет *вене*, и т. д. познају се на питање: *шта ради* главна именица т. ј. *подлог*?

Б. Д е о б а.

§. 104. Глаголи по своме значењу могу бити:

а) Свршени, који казују радњу, што од једанпут бива, или је била, или ће бити, дакле свршену н. пр. *сести*, *лећи*, *дати*, *стати*, *рећи*, *пасти*, *скочити* и т. д.

б) Несвршени, који казују радњу, што траје, н. пр. *лежати*, *давати*, *стајати*, *говорити*, *падати*, *скакати*, *писати*, *уздисати*, и т. д.

в) Прелазни, који казују радњу, што прелази на другу ствар, која понајвише стоји у четвртом падежу, н. пр. *писати* књигу, *сећи* дрва, *говорити* истину, *учити* децу, *носити* воду, и т. д.

г) Непрелазни, казују радњу, што непрелази на другу ствар, н. пр. *ићи*, *спавати*, *боловати*, *венути*, *иливати*, *уздисати*, *горети*, *лежати*, и т. д.

д) Повратни, који се говоре са заменицом *се*, н. пр. *надам се*, *стидим се*, *кајем се*, *радујем се*, *бојим се*, *плашим се*, *мучим се*, и т. д. Са овом заменицом говоримо и глаголе прелазне, кад хоћемо да искажемо неко бивање, *триљење* или *страдање* подлога (*passivum*), н. пр. *Прави се* кућа. *Копа се* бунар. *Беру се* виногради. *Чине се* безакоња. *Чита се* вѣчѣрња. *Перу се* кошуље. Војвода Лука *рањено се* у боју мишарском. *Стрѣљаће се* издајица, и т. д.

е) Безлични неименују лица ни ствари, о којој се говори; него само у трећем лицу једине казују, да нешто бива, н. пр. *свиће*, *сѣва*, *грми*, *смркло се*, *ведри се*, об-

лачи се, чита се, пева се, говори се, чини се, и т. д. Иначе, кад се у сва три лица говоре, зову се глаголи *лични*.

ж) Помоћни: бити (*јесам*) и хтети (*хоћу*), зову се тако, што свима глаголима у промени неких времена помажу.

В. Промена.

§. 105. При промени глагола осим два броја, а у неким формама и рода, ваља нам још знати: *лица* (*personae*), *времена* (*tempora*) и *начине* (*modi*).

§. 106. *Лица* за сваки број имамо три: *прво*, које говори, *слушам* (ја) — *слушамо* (ми); *друго*, коме се говори, *слушаш* (ти) — *слушате* (ви); *треће*, о коме се говори, *слуша* (он — а — о) — *слушају* (они — е — а).

§. 107. *Времена* имају наши глаголи ових *шест*;

а) *Садашње* (*praesens*) казује радњу, што јесте и бива, н. пр. Сунце *стоји*, земља *се окреће*. *Молим*, *пишем*, *говорим*, и т. д. Глаголи *свршени* по своме значењу немају овога времена, него се њихово садашње време говори понајвише у приповедању нечега, што је било, или што ће бити са свезама: *да*, *ако*, *кад*, н. пр. *вратим се* и *незастанем* никога. *Сретнем* га, *приступим* му, па *пођем*, *да* га у руку *пољубим*. *Кад дођемо*, *ако нађете*, и т. д.

б) *Полупрошло* (*imperfectum*) иначе *несвршено* казује радњу, што је била, али као несвршену, или која још траје према другој некој радњи; н. пр. *Кад бејасмо* на сабору, *мишљасмо*; *чињаше, се*: *Ја читаш*, *ти писаше*, *кад он у собу уђе* и т. д. Глаголи *свршени* по своме значењу немогу ни овог времена имати.

в) *Скоропрошло* (*aoristum*) казује време да је нека радња била и свршила се. Оно је више неодређено, и стоји обично у свези с другом којом радњом у приповедању нечега, н. пр. *Доброх* — *видех* — *задобих*: — *прочиташ*, он *донесе* — ја му *рекох*. *Махну* сабљом — *одсече* му главу; и т. д.

г) *Прошло* (perfectum). Ово је прâво време прошло, које казује радњу, да је била и свршила се за се, без свака одношаја на другу коју радњу; н. пр. Бог је *створио* овај свет из ничега. *Захвалио сам* пријатељу, који ми је добро *учинио*. *Писао сам*, *молио сам*, и т. д.

д) *Давнопрошло* (plusquamperfectum) казује радњу, да је већ била и свршила се, па је онда за њом и друга прошла; стоји дакле увек са одношајем на другу неку радњу, н. пр. Ви бејасте *отишли* — а ми смо дошли. *Био сам му говорио* — но није ме хтео послушати. *Беху му дали* — кад заповест дође. и т. д.

е) *Будуће* (futurum) казује радњу, што ће њистом бити, н. пр. Сви *ћемо умрети*. Како сејеш, онако *ћеш* и *жњети*. *Проћи ће* бђл. и т. д. X

§. 108. *Начин*, којим се радња исказује, може у нас да буде тројак:

а) *неодређени* (infinitivus), који именује само просто радњу глагола, а неказује ни ко рâди, ни кад рâди, ни како рâди, н. пр. треба *радити* па се *надати*, *сејати* па *жњети*, *мислити* па *говорити*; тако: *чувати*, *слушати*, *умети*, *судити*, и т. д.

б) *одређени* (indicativus), кад се говори и чему, што заиста јесте и бива, или је било, или ће бити; где се дакле зна и *лице*, које рâди, и *време* кад рâди. У њега иду сва времена, н. пр. Пчеле *сабирају* мед и восак. Бог је *створио* небо и земљу. *Учим*, *учих*, *учили су*, *учићете*, и т. д.

в) *заповедни* (imperativus) кад се казује радња заповедајући, светујући, молећи, опомињући, нудећи, тешећи, и т. д. н. пр. *Бој се* Бога, *поштуј* родитеље. *Нежели* све, што видиш; и *начини* све, што можеш. X

§. 109. Осим ова три може се међу начине још узети:

начин условни (conjunctivus) кад се говори о чему, што заиста не бива, него стоји још под сумњом, или под неким условљем, или је тек могуће, или се само жели.

Овај начин нема у нас своје особите граматичке форме, него се казује начином одређеним помоћу које свезе: *да, ако, кад*, илии спрежним придевом помоћу речице: *бих*, н. пр. *Да имах добротвора, ишао бих у школу. Говорио би да зна; учинио би, да сме, писао би, да има кад.* Давно су мудраци рекли, *да човек има тога ради једна уста, а двоје уши, да мање говори, а више слуша.* и т. д.

§. 110. Најпосле и глаголски придеви (*participia* причастија.) Ови нису ништа друго, него од глагола изведени придеви. Као такви дакле слажу се са својим именицама у свему онако, као што се са овима слажу и остали придеви; а уједно опет и као глаголи изјављују неку радњу прелазну или непрелазну. Такви су: а) *садашњи придев*, н. пр. *тèглѣѣѣ вò, будуће време, тèкѣѣѣ вода, бòлѣѣѣ срце, постòјѣѣѣ ред, наступајуѣѣ празници*, — или: *јахаѣѣ коњ, држеѣѣ жена, иасаѣѣ каиш, писаѣѣ стò, òраѣѣ земља, стајаѣѣ кошуља, спаваѣѣ соба, целѣѣѣ икона, шѣѣѣ игла, иасаѣѣ поље.* Но ови задњи имају више значење *непрелазно*. — б) *прошли придев*, н. пр. *бивши војвода, пострадавши трговац, наступивши зима, приспевши пароброд, изгинувши војници.* Оба ова придева, и садашњи и прошли, једва се у говорноме језику чују, него их пишу књижевници, а народ исказује њима управо *глаголске наречице* (дѣепричастія, у латинском: *gerundium praesentis* и *gerundium praeteriti*) н. пр. *ради певајуѣѣ: спава седеѣѣ; дође плачуѣѣ; тргујуѣѣ обогатио се, учеѣѣ, читајуѣѣ, пишуѣѣ* многе књиге прославио се; *прочитавши писмо* — одговори, *пошавши* — рече, *свршивши* — седе, *извојевавши* себи слободу — стану се о просвети бринути и т. д. — в) *спрежни придев* има значење времена *прошлого*, а зовемо га зато *спрежни*, што се спреже са помоћним глаголом *бити*, те нам образује време *прошло* и *давнопрошло*, н. пр. *òзѣбао*, — *озѣбла* — *озѣбло*; *ѹмрѣлѣѣ час; ирòшла јесен; ирòшло време*; и т. д. Он се даје и сàм употребити, кад коме желимо добра или зла, кад кога

благосиљамо, или проклињемо, или му што пребацујемо, н. пр. жив био; Бог ти добро дао; рука му се посветила; (Смиљанићу) невеселио се; недошао жив; нарекао њему, па би знао, и т. д. г) *прошли непрелазни придев* (part. praet. passivi) н. пр. *чувен* човек, *заклѣти* душман, *преден* памук, *разбијена* војска, *жежено* злато, *огрејано* сунце, и т. д.

Вид промене.

§. 111. При мењању глагола ваља нам пре свега знати шта су *основе*, шта *наставци*, а шта *уметци*.

§. 112. *Основа* или *корен* јесу у глагола они гласови, на које се настављају наставци, да би реч дошла у коју форму т. ј. промену по лицима, временима и начинима, н. пр. *чу-ти*, *пи-ти*, *чит-а-ти*, *гор-е-ти*, *воз-и-ти*, *куп-ова-ти*, основе су: *чу*, *пи*, *чит*, *гор*, *воз*, *куп*, и т. д.

§. 113. *Наставци* су она слова, која се основи додају, од којих дакле промене постају. Тако н. пр. за *неодређени начин* наставак је: *ти* = *чу-ти*, *пи-ти*, *трѣс-ти*, *спас-ти* и т. д. За *скоропрошло време* наставак је: *х*, н. пр. *чу-х*, *пи-х*, *трес-о-х*, *спас-о-х* и т. д. За *сирежни придев* наставак је: *л*, које се на крају претвара у *о*, н. пр. *чу-о(л)*, *пи-о(л)*, *чит-а-о(л)*, *воз-и-о(л)*, *куп-ова-о(л)*, и т. д. За *прошли придев* наставак је: *вши*, н. пр. *чу-вши*, *пи-вши*, *чит-а-вши*, *куп-ова-вши* и т. д. (Вид. и о другим наставцима §§. од 184. до 193.)

Приметба. Осим ових наставака за времена и начине, има још наставака за лица, и то у једнини за прво: *м*, н. пр. *страд-а-м*; за друго: *и* = *страд-а-и*; за треће: *т*, које се сачувало само у глагола: *јес-т* (од *јес-а-м*), а остали су га сви изгубили; у множини за прво лице: *мо*, н. пр. *страд-а-мо*; за друго: *те* = *страд-а-те*; за треће: *у* и *е* = *трес-у*, *мол-е*, *воз-е* *страд-а-(ј)-у*, и т. д. Ови наставци зову се *лични*, али њих немају сва времена и сви начини, тако н. пр. време *полупрошло* и *скоропрошло* у једнини немају личнога наставка, па тако ни начин *заповедни*.

§. 114. Али *наставци* нестоје увек баш до *основе*, него се често између наставка и основе умећу друга слова, која, тако рећи, вежу наставке за основу. Ова слова називамо ми *уметке*. Такови је н. пр. уметак у скоро-прошлом времену између наставка: *х* и основе *трес*, писме *о*, н. пр. *трес-о-х*; или у полупрошлом писме *а*, н. пр. *плет-а-х*, или: *ија*, н. пр. *гор-ија-х* = *гор-ија-ше*; или у спрежноме придеву *а*, н. пр. *вѣз-ти* = *вѣз-а-о* и т. д.

Но осим свију уметака најзнатнији су они, што у неодређеноме начину стоје између наставка: *ти* и основе глагола. Такових уметака имамо *пет*: *ну*, *и*, *е*, *а*, *ова* (или *ева* и *ива*), а називамо их *врсним уметцима* с тога, јер по њима делимо глаголе на *врсте* или *класе*. Па почем има и такових глагола, који немају *врсних уметака*, с тога постају свега *шест врста* или *класа* глагола, а отуда и *шест* видова њихове промене. X

	основа,		уметак,		наставак,
1. ну,	=	то	—	ну	— ти,
2. и,	=	тос	—	и	— ти,
3. е,	=	пр	—	ѣ	— ти,
4. а,	=	чув	—	а	— ти,
5. ова, (ева, ива)	=	пут	—	ова	— ти,
6. нема.	=	трѣс	—	нема	— ти.

§. 115. Осим ове форме начина неодређенога ваља у нас имати на уму и форму времена садашњег, т. ј. пазити на онај уметак, који у времену садашњем стоји између основе и наставка. Узрок је овоме тај, што је свѣ-коликo мењане наших глагола раздвојено на ове две стране, т. ј. *по времену садашњем* управља се увек: *начин заповедни* и *садашњи придев*; а *по начину неодређеноме* управљају се опет *сва остала времена* и *сви начини*, као што ће се из свију промена видети.

§. 116. Једно што *помоћни* глаголи имају за се свој начин мењања; а друго, што нам понајпре ваља знати,

како се мењају, јер нам у свакој промени помажу: с тога
дакле ставићемо овде пре свега њихово мењање.

Мењање помоћних глагола:

§. 117.

1. Јесам.

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

бити.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Вр. садашње.

(несвршено).

Једнина.

Множина.

1. јесам или: сам,

јесмо или: смо,

2. јеси „ си,

јесте „ сте,

3. јест „ је, (или: јесте)

јесу „ су.

(свршено садаш.)

Једнина.

Множина.

будем,

будемо,

будеш,

будете,

буде,

буду.

Вр. полупрошло.

Једнина.

Множина.

бејах, или: бех,

бејасмо, или: бесмо,

бејаше, „ беше,

бејасте, „ бесте,

бејаше, „ беше,

бејаху, „ беху.

(или по јужн. и западн. говору: бијах — јаше — —,
бијасмо — сте — јаху.)

Вр. скоропрошло.

Једнина.

Множина.

бих,

бисмо,

би,

бисте,

би,

бише.

Вр. прошло.

Једнина.

мушк.
био сам,
био си,
био је,

(жен. била, сред. било.)

Множина.

мушк.
били смо,
били сте,
били су.

(жен. биле, сред. била.)

Вр. будуће.

Једнина.

бићу,
бићеш,
биће.

Множина.

бићемо,
бићете,
биће.

(или: ја ћу, ти ћеш, он ће, ми ћемо, ви ћете, они ће = бити.)

в) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

1. —
2. буди,
3. нека буде.
(или: нека буде).

Множина.

будимо,
будите,
пека буду.
(нека буду).

г) ПРИДЕВИ.

садашњи придев: будући — ћа — ће. (сушти).

прошли придев: бивши — ша — ше.

спрежни придев: био — ла — ло — ли — ле — ла.

§. 118.

2. Хоћу.

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН:

хтѣти.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН:

Вр. садашње.

Једнина.

1. хоћу или: ћу,
2. хоћеш „ ћеш,
3. хоће „ ће.

Множина.

хоћемо или: ћемо,
хоћете „ ћете,
хòћê „ ће.

Време полупрошло.

Једнина.

хтејах,
хтејаше,
хтејаше,

Множина.

хтејасмо,
хтејасте,
хтејаху.

(или по јужн. говору: хѡтијах, хѡтијаше, — хѡѡах —
ше — -- смо — сте — ху. или: шѡах — ше — — смо —
сте — ху. или: шѡадијах, и т. д.)

Вр. скоропрошло.

Једнина.

хтедох,
хтеде,
хтеде,

Множина.

хтедосмо,
хтедосте,
хтедоше.

(или: хтех — е -- е — есмо — есте — еше.)

Време прошло.

Једнина.

хтео сам,
хтео си,
хтео је,

Множина.

хтели смо,
хтели сте,
хтели су.

(жен. хтела, сред. хтело.) (жен. хтеле, сред. хтела.)

Вр. давнопрошло.

Једнина.

хтео сам био,
хтео си био,
хтео је био,

Множина.

хтели смо били,
хтели сте „
хтели су „

Време будуће.

Једнина.

хтећу,
хтећеш,
хтеће,

Множина.

хтећемо,
хтећете,
хтеће.

(или: ја ћу, ти ћеш, он ће, ми ћемо, ви ћете, они ће = хтети.)

в) ЗАПОВЕДНИ НАЧ. *нема.*

г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: хòтѣћи — ћа — ће.

прош. „ хтевши — ша — ше, (хòтѣвши).

спреж. „ хтео — ла — ло — ли — ле — ла.

П р и м е т б а. Скраћена: *сам — си — је — смо — сте — су*, и: *ћу — ћеш — ће — ћемо — ћете — ће*, немогу стајати у почетку, и говоре се онда, кад сила говору није на овоме глаголу. Само кад се пита, онда може да стоји *је* скраћено и у почетку, сложено са речцом *ли*, н. пр. *јели* тако? *јели* дошао? *јели* готово?

Прва промена.

§. 119. По првој промени мењају се глаголи, који имају врсни уметак *ну*. Овим глаголима за прошли непрелазни придев наставак је *т*. Образац је овај:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН:

тонути.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН:

Време садашње.

Једнина.

1. тонем,

2. тонеш,

3. тоне,

Множина.

тонемо,

тонете,

тону.

Време полупрошло.

Једнина.

тоњах,

тоњаше,

тоњаше,

Множина.

тоњасмо,

тоњасте,

тоњаху.

Време скоропрошло.

Једнина.

тонух,
тону,
тону,

Множина.

тонусмо,
тонусте,
тонуше.

Време прошло.

Једнина.

тонуо сам,
тонуо си,
тонуо је,

Множина.

тонули смо,
тонули сте,
тонули су.

(жен. тонула, сред. тонуло.) (жен. тонуле, сред. тонула.)

Време давнопрошло.

Једнина.

тонуо сам био,
тунуо си био,
тонуо је био,

Множина.

тонули смо били,
тонули сте били,
тонули су били.

Време будуће.

Једнина.

тонућу,
тонућеш,
тонуће,

Множина.

тонућемо,
тонућете,
тонуће.

(или: ја ћу, ти ћеш, он ће, ми ћемо, ви ћете, они
ће = тонути.)

В) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

1. —

2. тони,

3. нека тоне, (или нек тоне.)

Множина.

тонимо,

тоните,

нека тону, (или нек тону.)

г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: тонући — ћа — ће.

прош. придев: тонувши — ша — ше.

спреж. придев: тонуо — ла — ло — ли — ле — ла.

прошл. непрел. придев: Овај глагол нема, али га имају,

н. пр. *затегнут, упрегнут, заогрнут, забринут, дирнут, иљунут, скренут, скинут, поменут, сврнут, забленут, смакнут, тронут* и т. д.

§. 120. Овако се мењају:

1, глаголи на:

б) бленути, букнути.

в) викнути, врднути.

г) гранути, грунути, гукнути, гурнути.

д) денути, дирнути.

з) забрекнути, звекнути, зинути.

ј) јаукнути, јекнути.

к) клизнути, кликнути, кљуцнути, клонути.

л) лазнути.

м) макнути, метнути, мигнути, минути.

н) нйкнути.

о) огрезнути, омекнути, омркнути.

п) пецнути, поменути, попузнати, прѣнути, прнути.

р) рикнути, рйнути.

с) сванути, сркнути, стакнути, стегнути, стругнути, сунути.

т) тргнути, тўтнути.

у) уганути, упрегнути, усевнути.

ч) чезнути и т. д. са својим сложенима.

2, глаголи, у којима се крајње сугласно од основе, ради лакшега изговора, пред уметком *н* избацује. Такви су: ги(б)нути, бри(г)нути се, ка(п)нути, пла(м)нути, тис(к)нути, свис(к)нути, пис(к)нути, врис(к)нути, прс(к)нути, ши(б)нути, пљу(в)нути, ла(ј)нути, вр(т)нути, гр(т)нути, ср(т)нути, кре(т)-нути, ки(д)нути се, бриз(г)нути, пљес(к)нути, трес(к)нути,

искрс(т)нути, претр(н)нути, тре(н)нути и т. д. са њиховим сложенима. Овамо иду по источном говору и: трѹ(х)нути, да(х)нути, уса(х)нути, ма(х)нути, ве(х)нути, осме(х)нути се и т. д.

§. 121. Глаголи од ове промене, којима се основа свршује на сугласно писме, а особито на *г, з и к*, у времену скоропрошлом место врснога уметка обичније имају уметак *о*, н. пр. избегнути = *избегох*, вргнути = *вргох*, упрегнути = *упрегох*, притегнути = *притегох*, стигнути = *стигох*, тргнути = *тргох*, огрезнути = *огрезох*, смрзнути се = *смрзох се*, попузнати = *попузох*, забрекнути = *забрекох*, навикнути = *навикох*, кликнути = *кликох*, поклекнути = *поклекох*, намакнути = *намакох*, умукнути = *умукох*, прс(в)нути = *прскох*, свис(к)нути = *свискох*, потис(к)нути = *потискох*, огр(т)нути = *огртох*, окре(т)нути се = *окретох се*, заки(д)нути = *закидох*, поги(б)нути = *погибох* и т. д; па онда у другом и трећем лицу јединине пред *е* обрћу *г* у *ж*, *к* у *ч*, *ск* у *шт*, н. пр. вргох — *врже*, тргох — *трже*, намакох — *намаче*, поклекох — *поклече*, прскох — *прште*, свискох — *свиште*, потискох — *потиште* и т. д.

§. 122. Исто тако и у спрежноме придеву место врснога уметка примају уметак *а*, особито после *г, к, з, н*. пр. избегао — гла — гло; дигао — гла — гло; вргао — гла — гло; огрезао — зла — зло; навикао — кла — кло; умукао — кла — кло; замрзао — зла — зло; поникао — кла — кло; прскао — сла — сло; свискао — сла — сло; стискао — сла — сло; потискао — сла — сло и т. д.

Вриснути има: *вриснух*; писнути: *писнух*; стругнути: *стругнух*.

Друга промена.

§. 123. По другој промени мењају се глаголи, који имају врсни уметак *и*. Овим глаголима за прошли непрелазни придев наставак је *и*. Образац је овај:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

дворити.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Време садашње.

Једнина.

1. дворим,
2. двориш,
3. двори,

Множина.

- дворимо,
дворите,
дворе.

Време полупрошло.

Једнина.

- дворах,
двораше,
двораше,

Множина.

- дворасмо,
дворасте,
двораху.

Време скоропрошло.

Једнина.

- дворих,
двори,
двори,

Множина.

- дворисмо,
двористе,
дворише.

Време прошло.

Једнина.

- дворио сам,
дворио си,
дворио је,
(жен. дворила
сред. дворило.)

Множина.

- дворили смо,
дворили сте,
дворили су.
(жен. двориле
сред. дворила.)

Време давнопрошло.

Једнина.

- дворио сам био,
дворио си био,
дворио је био,

Множина.

- дворили смо били,
дворили сте били,
дворили су били.

Време будуће.

Једнина.

дворићу,
дворићеш,
двориће,

Множина.

дворићемо,
дворићете,
двориће.

(или: ја ћу, ти ћеш, он ће, ми ћемо, ви ћете, они
ће = дворити.)

в) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

1. —
2. двори,
3. нека двори.

(или: нећ двори.)

Множина.

дворимо,
дворите,
нека дворе.

(нећ дворе.)

г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: дворјећи, ћа, ће.

прош. придев: дворивши, ша, ше.

спреж. придев: дворио, ла, ло, ли, ле, ла.

прош. непрел. придев: дворен, на, но, ни, не, на.

§. 124. Овако се мењају глаголи на:

б) блажити.

в) вадити, вáрити, возити, вршити.

г) газити, гасити, говорити, гојити, гонити, градити,
губити.

д) двојити, дојити, дрешити, дробити, дубити.

ж) жалити.

з) зборити, знојити се.

к) кíњити, косити, кратити, кројити, крњити.

л) ловити, ложити, ломити, лупити, лучити.

љ) љубити.

м) мамити, марити, мерити, молити, мучити.

н) носити.

п) пазити, парити, плашити, плéвити, појити, претити,
просити, пружити.

р) радити, рушити.

с) садити, ступити, судити.

т) тањити, творити, тражити, трошити, тужити, тўт-
њити и т. д.

§. 125. При овој промени ваља нам знати:

а) У врем. *полупрошлого* место врснога уметка до-
лази уметак *ја*, а у *прош. непрелазн. придеву* уметак *је*;
па се од ових уметака писме *ј* с неким писменима од
основе претвара у друга писмена, и то са: *д* у *ђ*, са *т* у
ћ, са *з* у *ж*, са *л* у *љ*, са *н* у *њ*, са *с* у *ш*, са *ц* у *ч*, са *л*
после *б, в, и, м, у, љ*, а после: *ђ, ћ, ж, ч, ш, ј, љ, њ, р*,
која су или већ умекшана, или се мекшати немогу, писме
ј сасвим се изоставља; н. пр.

вр. полупрошло. пр. непрел. придев.

вòдити	=	вођах,	вођен,
мўтити	=	мућах,	мућен.
газити	=	гажах,	гажен.
молити	=	мољах,	мољен.
гонити	=	гоњах,	гоњен.
носити	=	ношах,	ношен.
бацити	=	нема,	бачен.
љубити	=	љубљах,	љубљен.
ловити	=	ловљах,	ловљен.
кўпити	=	кўиљах,	кўиљен.
мамџти	=	мамљах,	мамљен.
учити	=	учах,	учен.
трошити	=	трошах,	трошен и т. д.

ако се пред претвореним овако писменом налази *с* или *з*,
онда се и *с* претвара у *ш*, и *з* у *ж*, н. пр. мислити =
мишљах, мишљен; испразнити = *испражњен*; чистити =
чишћах, чишћен; частити = *чашћах, чашћен*; угошћен,
уиропашћен. Само од *пўстити* говори се *пўштен*, од
крстити = *крштен*, од *опростити* = *опроштен*; па тако
и они са *жд* и *шт*, н. пр. вòштити = *вòштах, вòштен*;
смòждити = *сможден*, *снуждити* = *снужден*.

§. 126. б) Глаголи, у којих се основа свршује на *ој*, у *заповедном*е начину непримају врсни уметак, н. пр. до-јити = *дој*, појити = *пој*, кројити = *крој*, гнојити = *гној*, гојити = *гој*, двојити = *двој*, знојити се = *зној се*, усвојити = *усвој* и т. д. са осталим својим сложенима.

Трећа промена.

§. 127. По трећој промени мењају се глаголи, који имају врсни уметак *е*. Овим глаголима за *прошли* *непре-*
лазни *придев* наставак је *т*, али их је врло мало, што тај придев имају, јер понајвише казују радњу, која непре-
лази на другу ствар. Исто тако мало је глагола од ове промене, који имају *време полупрошло*, јер су већином свршени, те немогу овог времена имати. Образац је овај:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН:

прѣти

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Време садашње.

Једнина.

1. прѣм,

2. преш,

3. пре,

Множина.

прѣмо,

прете,

пру.

Време полупрошло.

Једнина.

прѣх,

прѣше,

праше,

Множина.

прѣсмо,

прѣсе,

праху.

Време скоропрошло.

Једнина.

прѣх
прѣ
прѣ

Множина.

прѣсмо,
прѣсте,
прѣше.

Време прошло.

Једнина.

прѣо сам,
прео си,
прео је,
(жен. прела,
сред. прело.)

Множина.

прѣли смо,
прели сте,
прели су.
жен. преле,
сред. прела.)

Време давнопрошло.

Једнина.

прео сам био,
прео си био,
прео је био,

Множина.

прели смо били,
прели сте били,
прели су били.

Време будуће.

Једнина.

прѣћу,
прећеш,
преће

Множина.

прећемо,
прећете,
преће.

(или: ја ћу, ти ћеш, он ће, ми ћемо, ви ћете, они
ће = прѣти.)

в) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

1. —
2. прѣй,
3. нека прѣ,
(или неѣ пре,)

Множина.

прѣймо,
прѣите,
нека прѣу.
(или неѣ прѣу.)

Г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: прѹћи, ћа, ће.

прош. придев: прѣвши, ша, ше.

спреж. придев: прѣо, ла, ло, ли, ле, ла.

прош. непрел. придев: прѣт, та, то, ти, те, та.

§. 128. Овако се мењају:

а) глаголи:

Умети, угòвети, мрѣти, врѣти, зрѣти, жмѣти, ско-
мòлети, доспѣти, приспѣти, наспѣти, смѣти, разумети,
успѣти, назрети, зазрети, обазрети се, млѣти, саирети,
одуирети се, умрети, нàврѣти, продрѣти, зàдрѣти, нàдрѣти,
прòждрѣти, зàпрѣти, подуирети, уирѣти, зàстрѣти, прò-
стрѣти, разàстрѣти, изàдрѣти, одàдрѣти и т. д. са оста-
лим својим сложенима.

§. 129. мрѣти од мр, са својим сложенима губи у
спрежноме придеву врсни уметак е, па по томе и у вре-
менима: *прошлом* и *давнопрошлом*, имаће дакле: мр'о,
мрла, мрло, мрли, мрле, мрла.

§. 130. Врѣти има садашње време: врѣм, врѣш, врѣ,
врѣмо, врѣте, али у трећем лицу множ. врѣ — Зрѣти
осим: зрѣм, зрѣш и т. д. има и: зрѣм, зрѣш и т. д. али
у 3. лиц. множ. само: зрѣ. Тако се каже: *врѣ вода, комина,*
вино — а *врѣ лонци, Зрѣ грозђе, а зрѣ јабуке* и т. д.
са њиховим сложенима.

§. 131. млѣти од мл са својим сложенима, (као да
би било од *мељати*) има у сад. вр. *мељем, мељеш, меље*
и т. д. па према томе и: *мељи! мељући*. Полупрошло
време: *мељах*; а пр. непрел. придев: *млевен* — *на* —
но — *ни* — *не* — *на*.

§. 132. трѣти и стрѣти од тр, само у вр. садаш. при-
мају врсни уметак е. Осим: *трѣм* каже се боље *тàрѣм* и
стрѣти: *стѣрѣм*; а према томе и: *тàри, тàрући* и: *стѣри,*
стѣрући; полупр. вр. *тр'ах*. Сложенима њиховим недо-
даје се ништа, дакле: *сàтрѣти* = *сàтрѣм*, *прòстрѣти* =

прѣстрѣм и т. д. Спрежни је придев: *трѣо, трѣла, трѣло*; а пр. непрел. прид. *трѣвен, на, но, ни, не, на*.

§. 133. *жнѣти* од *жн* = *жнѣм*, говори се и: *жѣти* = *жѣнѣм*, а према томе и: *жѣни! жањући; жнѣх* и *жѣнѣх*; у пр. непрел. прид. *жнѣвен, на, но, ни, не, на*.

§. 134. *Клѣти*, од основе *клн*, мења *л у џ*, те постаје = *кѣнѣм* — *неш* — *не* — *немо* — *нете* — *ну*; и према томе = *кѣни! кѣнѣх* — *нѣше* — *нѣсмо* — *сге* — *нѣху*. Пр. непрел. придев = *клѣт* — *та* — *то* — *ти* — *те* — *та*; тако и сложени: *заклѣти, проклѣти, уклѣти*.

§. 135. *пѣти* и *пѣти* *ее*, према *пѣнати се*, има = *пѣнѣм се* — *неш се* — *не се* и т. д. према томе = *пѣни се! пѣњући, пѣнѣх*; а сложени од *пѣти* и *чети*, према основама: *ин* и *чн*, имају: *заинем* — *инеш* — *ине*; *начнем* — *чнеш* — *чне*; и т. д. Тако: *сѣпѣти, пѣпѣти, прѣпѣти, нѣпѣти, одѣпѣти, љпѣти се, пѣчети, зѣчети, дѣчети*. У пр. непрел. придеву: *зѣпѣт, нѣчет, сѣпѣт* и т. д.

§. 136. *ѡтѣти* и *ѡзѣти*, према основи: *м*, имају = *ѡтмѣм, отмеш, отме, отмемо, отмете, отму: узмем, узмеш, узме*, и т. д. према томе = *отми! узми!* Пр. непрел. придев = *ѡтѣт, ѡзѣт* и т. д.

§. 137. *дѣти* = *дѣсти* = *дѣнути* (куд си дѣо новце?) имају по првој промени према: *дѣнути* сад. вр. *дѣнѣм* — *нѣш* — *нѣ* — и т. д. Скоропр. време: *дѣх* и *дѣдох* — *дѣде* — и т. д. — Спреж. прид. = *дѣо* — *дѣла* — *дѣло* — и т. д. Тако: *ѡдѣти* = *ѡдѣсти* = *ѡденути* (кога хаљинама); *нѣдѣти* = *нѣдѣсти* = *нѣденути* (име); *зѣдѣти* = *зѣдѣсти* = *зѣденути* (нож); *ѡдѣти* = *ѡдѣсти* = *ѡденути* (пглу); *сѣдѣти* = *сѣдѣсти* = *сѣденути* (сено); *прѣдѣти* = *прѣдѣсти* = *прѣденути* (мараму); само у вр. скоропрошл. могу имати и по овој и по првој промени, т. ј. *ѡдѣх, (ѡдѣдох)* и *ѡденух* и т. д. У пр. непрелаз. придеву: *ѡдѣвен, нѣдѣвен* и т. д.

§. 138. *Смѣти, ѡмети*, имају: *смѣм, —, —, смѣмо, смѣте, смѣду* и *смѣју*. — *ѡмѣм, —, —, ѡмѣмо, ѡмѣте,*

у^{ме}ју (умеду, уму.) Скоропр. време: *смех* и *смедох*, *смеде*, *смеде*, *смедосмо* и т. д. Тако умети: *умех* и *умедох*, *умеде*, *умеде*, *умедосмо*, *умедосте*, *умедоше*. Полупр. време: *смејах* (смеђах).

§. 139. Сложени: *прòдрѣти*, *прòждрѣти*, *зàпрѣти*, *прòстрѣти* и т. д. имају у спрежн. придеву: *прòдр'о*, *рла*, *рло*; *прòждр'о* *дрла*, *дрло*; *зàпр'о*; *зàстр'о*; *прòстр'о* и т. д.; а у прош. непрел. придеву: *прòдрѣт*, *рãздрѣт*, *прòждрѣт*, *пòдуирѣт*, *зàстрѣт*, *прòстрѣт*, *нãдрѣт*, *разастрѣт*, и остали овако сложени.

§. 140. б) У ову промену иду и глаголи, који у садашњем времену и у формама, што од њега постају, (а тѣ су форме, као што је речено: *начин заповедни* и *придев садашњи*) место врснога уметка *е* примају уметак *и*, дакле по другој промени. Овим глаголима у полупрошлом времену уметак је: *ја*; а за прошли непрелазни придев наставак је: *и*, са уметком *је*, па се онда *ј* претвара са *д* у *ђ*, са *т* у *ћ*, са *л* у *љ*, са *н* у *њ*, после *б*, *а*, *в*, *м* у *љ*, а иза *р* сасвим одбацује. Образац је овај:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН:

видети.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Време садашње.

Једнина.

Множина.

видѣм,

видимо.

видиш,

видите.

види,

виде.

Време полупрошло.

Једнина.

виђах,
виђаше,
виђаше,

Множина.

виђасмо,
виђасте,
виђаху.

горах, трпљах, вољах, жељах и т. д.

Време скоропрошло.

Једнина.

видех,
виде,
виде,

Множина.

видесмо,
видесте,
видеше.

Време прошло.

Једнина.

видео сам,
видео си,
видео је,
(видела, видео,

Множина.

видели смо,
видели сте,
видели су.
видели, видела).

Време давнопрошло.

Једнина.

видео сам био и т. д.

Време Будуће.

Једнина.

видећу, видећеш, видеће и т. д.
(или: ја ћу, ти ћеш, он ће видети и т. д.)

В) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

1. —
2. виђи,
3. нека виђи;
(нек "

Множина.

виђимо,
виђите,
нека виђе.
нек виђе.)

г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: вѣдѣѣи, ѣа, ѣе.

пр. придев: вѣдѣвши, ша, ше.

спр. придев: вѣдео, ла, ло, ли, ле, ла; или *видла* и т. д.

пр. непр. придев: вѣѣен, на, но, ни, не, на.

§. 141. Овако се мењају глаголи на:

б) бѣлети, брѣдети, бѣктети.

в) вѣлети, врѣвети, вртети.

г) гѣвети, гѣрети, грѣмети.

д) догрѣдети, докѣлети.

ж) жѣлети, жѣвети.

з) зѣвидети, заволети, заплѣмтети, зарѣдети, застѣ-
дети, затрѣднети.

к) кѣпети.

л) лѣтети.

о) обѣлети, обрѣти се, оглѣднети, огѣлети, одѣлети,
ожѣднети, окѣпнети, окѣрети се, ѣмилети, опѣстети, осѣ-
рѣтети.

п) пожѣтети, полѣдети, поцрѣнети, привѣлети.

с) сврѣбети, сѣдети, смрѣдети, стѣдети се.

т) трѣптети, трѣпети.

ц) цвѣлети.

ш) штѣдети, шѣтети и т. д. са ѣиховим сложенима.

§. 142. Овамо иду још два глагола, а то су: вѣлѣм
и мнѣм. Имају само време *садашње* и *полупрошло*. Вѣлѣм,
лиш, ли, лимо, лите, ле; и: вѣлѣх, ѣше, ѣше, ѣсмо, ѣсте,
ѣху. Мнѣм, *мнѣш, мнѣ, и*: мнѣх, мнѣше, мнѣше, мнѣсмо,
мнѣсте, мнѣху; или у народним песмама: *мнѣдијѣх, мнѣ-*
дијѣше, и: *млѣдијѣх, дијѣше*, и: *млѣх, млѣше*; н. пр.
„Она мнѣше нико је нечује“ „Ја млѣх јабука је“ и т. д.

Четврта промена.

§. 143. По четвртој промени мењају се глаголи, ко-
ји имају врсни уметак *а*. Вид промене у ових глагола
тројак је.

Први вид.

§. 144. У први вид иду глаголи, који у свима формама задржавају свој врсни уметак *а*. Овим глаголима за начин заповедни, место наставка *и*, наставак је: *ј*. Образац је овај:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

пѣвати.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Време садашње.

Једнина.

1. пѣвѣм,
2. певаш,
3. пева,

Множина.

певамо,
певате,
певају.

Време полупрошло.

Једнина.

пѣвах,
пѣвѣше,
певѣше,

Множина.

певасмо,
певасте,
певаху.

Време скоропрошло.

Једнина.

певах,
пева,
пева,

Множина.

певасмо,
певасте,
пѣвше.

Време прошло.

Једнина.

певао сам,
певао си,
певао је,
(жен. певала,
сред. певало.)

Множина.

певали смо,
певали сте,
певали су.
жен. певале,
сред. певала.)

Време давнопрошло.

Једнина.

певао сам био,
" си "
" је "

Множина.

певали смо били,
" сте "
" су "

Време будуће.

Једнина.

певаћу,
певаћеш,
певаће,

Множина.

певаћемо,
певаћете,
певаће.

(или: ја ћу, ти ћеш, он ће, ми ћемо, ви ћете, они
ће = певати.)

В) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

1. —
2. певај,
3. нека пева, (или нек пева.)

Множина.

певајмо,
певајте,
нека певају, (нек певају.)

Г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: певајући, ћа, ће, — — —.

пр. придев: певавши, ша, ше, — — —.

спр. придев: певао, ла, ло, ли, ле, ла.

пр. непр. придев: певан, на, но, ни, не, на.

§. 145. Овако се мењају глаголи, којима се основа свршује на:

б. требати, шибати, вребати, рибати, бубати и т. д.

в. бивати, спавати, севати, оківати, дувати, загорéвати, чувати, зашívати, покрívати, изúвати, обúвати, про-
лívати, умívати, снívати, преживати, плívати, оснívати,
запсívати, заднívати, кúвати, грúвати и т. д. са осталим
својим сложенима, као: избívати, снебívати се, прошívа-
ти, сакрívати и т. д.

г. рйгати, бегати, мозгати, веругати, ругати се и т. д.

д. вла́дати, рйдати, падати, страдати, сёдати, ви́да-
ти, задати, водати, кидати, ходати, уједати, врдати, јада-
ти се, надати се, уздати се и т. д.

ж. пружати, опажати, оружати се и т. д.

з. возати, тр́зати, клйзати, крзати, прёзати, брзати,
ба́зати, подгризати, врзати се и т. д.

ј. кли́јати, ди́јати, при́јати, ви́јати, си́јати, ки́јати,
њи́јати, зи́јати, бу́јати, осва́јати, уби́јати, пови́јати, одва́-
јати и т. д.

к. ла́скати, ча́ркати, чека́ти, ку́кати, шу́шкати, брч-
кати се, брукати, бра́кати, прскати, те́шкати се, мањка-
ти и т. д.

л. му́млати, веслати, гуслати, гомилати и т. д.

м. имати, дрмати, спремати, ле́мати, кли́мати, ча́мати,
прела́мати и т. д.

н. гребё́нати, ра́впати се и т. д.

п. копати, пйпати, пйпати, лупати, сту́пати, трпати,
чупати, че́пати, це́пати, др́пати, те́нати, прекла́пати, че-
ру́пати, дра́пати и т. д.

р. ка́рати, сви́рати, бирати, дирати, играти, па́рати,
ва́рати, те́рати, турати, зверати, тйтрати се и т. д.

с. си́сати, ку́сати, ка́сати, гласати, набàсати и т. д.

т. читати, пи́тати, мо́тати, гу́тати, сме́тати, хва́тати,
рйнтати, га́тати, мла́тати, решё́тати и т. д.

ц. куцати грцати, клѣцати, крцати, бацати, јецати, пуцати, мѹцати, тѹцати, шклѣцати звѣцати, и т. д.

ч. рѹчати, вѣрчати, прѣчати, венчати, јачати, пачати се и т. д.

ш. слушати, мешати, кѹшати, шишати, вешати и т. д.

шт. праштати, пуштати и т. д.

ѣ. плаћати, враћати, вѣћати, сећати се, прѣћати се и т. д.

ђ. врѣђати, ређати, гунђати, гађати, смѹнђати, свађати се и т. д.

љ. вѣљати, вѣљати, јављати, љуљати, стрељати, чешљати, кѣљати, мѹљати, брљати, дрљати, брбљати кѹљати и т. д.

њ. мењати, сањати, тѣњати, кѹњати, клѣњати, луњати се и т. д.

§. 146. У: *дѣти*, *знѣти*, *ѣмати*, може се у *вр. садашњем* и у *полупрошлом* и *скоропрошлом* иза *врснога* уметка додати *д*, па се онда у тим временима мењају и по шестој промени, н. пр. *вр. сад.* *дѣм* и *дѣдем* — *деш* — *де* — у *трећем* лицу *множ.* само: *дѣду*. *Знѣм* и *знѣдем* — *деш* — *де* — — *знаду* и *знају*. *ѣмѣм* и *ѣмѣдем* — — — — *имају* и *имаду*. *Полупрошл. вр.* *знѣх* и *знѣѣх*; *ѣмѣх* и *ѣмѣѣх*. *Скоропрош. вр.* *дѣх* и *дѣдох*, *знѣх* и *знѣдох*; *ѣмѣх* и *ѣмѣдох*. Од *имати* са *не*, каже се: *нѣмати*, *нѣмѣм*, *нѣмѣш* и т. д.

Приметба. *Мѣрати* има у *скоропрош. времену* *мѣрах* и *мѣрадох*.

Други вид.

§. 147. У други вид иду глаголи, који у *садашњем времену* и у *формама*, што од њега постају, место *врснога* уметка *а*, примају уметак *е*, дакле по *трећој* промени. Пред овим уметком *е* претварају се у *основи* на крају *д* у *ђ*, *т* у *ћ*, *з* и *з* у *ж*, *к* и *ц* у *ч*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *с* и *х* у *ш*, а после *б*, *п*, *м*, (*в*), долази *љ*. Глаголи овог вида, ко-

јима се основа свршује на *ј*, непримају у заповедноме начину наставка *и*, него остају на крају са *ј*. Образац је овај:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

òрати.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Време садашње.

Једнина.

òрѐм,
ореш,
оре,

Множина.

оремо,
орете,
ору.

в) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

1. —
2. òри,
3. нека òре.
(или: нек òре.)

Множина.

òримо,
òрите,
нека òру.
нек òру.)

г) САДАШЊИ ПРИДЕВ:

òрући, ђа, ђе, ђи, ђе, ђа.

Сва остала времена и сви остали начини према својме врсноме уметку *а* мењају се редовно по првоме начину четврте промене.

§, 148. Овако се мењају глаголи, којима се основа свршује на:

б. зòбати, òгребати (лǎн), имаће: зòбљѐм и т. д.

г. лѐгати, помáгати, лàгати, стрýгати, слáгати, пре-
нема́гати се и т. д. имаће: лѐжѐм и т. д.

д. глòдати, имаће: *глођем* и т. д.

з. кáзати, вéзати, рéзати, мазати, прéзати, стéзати, дизати, лизати, стйзати, нйзати, рзати, пўзати се, гмйзати и гамизати и т. д. имаће: *Кажем* и т. д.

ј. трəјати, сёјати, вёјати, грёјати, бəјати, брйјати, пòјати, чəјати, пəјати, тəјати, стəјати, хəјати, лəјати и т. д. имаће: *трајем, трај! трајући* и т. д.

к. плăкати, плáкати, шмркати, ркати, скакати, рикати, рúкати, викати, сркати, умáкати, пресмáкати, лòкати, гáкати, јаукати, лелéкати, маукати, кукурéкати, гури́кати и гуритати (гүрйче), шикати, бурлимати и т. д. имаће: *плаћем* и т. д.

ск, у шт. н. пр. йскати — йштём, бйскати — бйштем.

м. рáмати има: *рámљем*.

и. кăпати, скăпати, клёпати, имаће: *каиљем* и т. д.

р. умирати, зазирати, утирати, застирати, издирати, здёрати, ждерати, дерати, извирати, затирати, вёрати се, препирати се и т. д. имаће: *умирем* и т. д.

с. писати, дисати, брйсати, тесати, кресати, пăсати, мирисати, малаксати, липсати, жигосати, ограисати, метанисати, бегенисати, прокопсати, стăсати, манисати, будàдисати и т. д. имаће: *ийшем* и т. д.

т. обртати, облётати, мётати, пòсртати, жвáтати, свйтати, смётати, прётати, крётати, шаптати, кликтати, дактати, бактати, сиктати, дрктати, гртати, òгртати, грактати, блебетати, цвркутати, брботати, кáкотати, уплетати се, освртати се и т. д. имаће: *òбрћем* и т. д.

х. махати, дйхати, јăхати, имаће: *мăишем* и т. д.

и. нйцати, срицати, нарицати, òтицати, мйцати, тйцати се, спотицати се и т. д. имаће: *нйчём* и т. д.

ш. чешати има: *чешем*.

љ. шйљати, дељати, кашљати, имаће: *шйљём* и т. д.

њ. помињати, почињати, запињати, нагињати, заклињати, стењати, пењати се и т. д. имаће: *иòмнѣм* и т. д.

§. 149. *рвати се, ревати*, немекшају пйсмена *в* и имају: *рвѣм се, ревѣм*.

§. 150. Овамо иду и:

давати, познати, са осталим својим сложенима: *задавати, продавати, признавати, дознавати* и т. д. У ових глагола у садаш. времену и у формама, што од њега постају, избацује се *в*, и место њега ставља *ј*, дакле: *дајем, дајеш, даје, дајѹћи*; *познајем, познајеш, познаје, познајѹћи*; а у заповедноме начину примају наставак *и*, дакле имаће: *даји, удаји се! дајите, удајите се!*

§. 151. *Кљувати, плувати, блувати*, са сложенима: *прокљувати, поплувати, избљувати* и т. д. у садашн. времену и у формама, што од њега постају, такође избацују *в*, и место њега примају *ј*, дакле: *кљѹјем, кљѹјеш, кљѹје, кљѹј!* *кљѹјѹћи* и т. д.

§. 152. *кòвати, снòвати, трòвати, исòвати*, са сложенима: *сковати, основати, отровати* и т. д. у садаш. времену и у формама, што од њега постају, избацују оно *ов*, и место њега примају *уј*, дакле: *кѹјем, кѹјеш, кѹје; снѹјем; трѹјем; кѹјѹћи, снѹјѹћи; кѹј, оснѹј!* и т. д.

§. 153. *брѣти, прѣти, звѣти, клѣти, стѣти, гнѣти*. У садашн. времену и у формама, што од њега постају, *брѣти* и *прѣти* примају између сугласних *е* = *бѣрем, иѣрем; бѣри! иѣри! бѣрѹћи*. *Звѣти* и *клѣти* примају *о* = *зòвем, кòљем: зòви! кòљи! зòвѹћи, кòљући*. *Стѣти* прима *и* између самогласних = *стѣнѣм, стѣни! стѣните!* Скоропрошло му је време двојако: *стѣх* и *стѣдох*. *Гнѣти* (у песмама) осим *гнѣм* има и *жѣнѣм, жѣни! жѣнѹћи*, а и *рѣнѣм*, и *ижденѣм*. Тако и њихови сложени. н. пр. „Отле гнѣше на трагове Турке.“

§. 154. *Слѣти* има: *шѣљѣм, шѣљи!* а његови сложени: *шљѣм, послѣти* = *пòшљѣм* и т. д.

Приметба. *Помѣгати*, осим правилнога, има у заповедному начину: *пòмѣгај! пòмѣгајте!* (виче се у невољи за помоћ.)

§. 155. Гдекоји глаголи у садашн. времену и у формама, што од њега постају, могу имати и по овоме начину, а и по првоме, н. пр. *отимам, отимај!* и: *òтимљем, òтимљи!*; *дòзивам, дòзивај!* и: *дòзивљем, дoзивљи!*; *рѣпати, рѣпам, рѣпај!* и: *рѣплљем, рѣплљи!*; *шѣтати, шѣтам, шѣтај!* и: *шѣћем, шѣћи!*; *сѣсати, сѣсам, сисај!* и: *сѣшем, сѣши!* тако: *узимати, позаимати, надѣмати се, називати, одзивати се, сѣпати, скитати се, гѣбати, дремати, штипати, прѣжѣвати, потѣпати, претѣпати, плѣскати, клепати, стѣсати, потѣпсати, ткѣти* осим *ткѣм* има и *чѣм* (место *тчѣм*).

Трећи вид.

§. 156. У трећи вид иду глаголи, који у садашњем времену и у формама, што од њега постају, место врснога уметка *а*, примају уметак *и*, дакле по другој промени. Образац је овај:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

држати.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Време садашње.

Једнина.

држѣм,
држиш,
држи,

Множина.

држимо,
држите,
држе.

в) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

1. —
2. држи,
3. нека држи, (или: нека држи:)

Множина.

- држимо,
- држите,
- нека држе, (нека држе.)

Г) САДАШЊИ ПРИДЕВ.

држећи, ђа, ђе, ђи, ђе, ђа.

Сва остала времена и сви остали начини према сво-
ме врсноме уметку *а* мењају се редовно по првоме начину
четврте промене.

§. 157. Овако се мењају глаголи, којима се основа
свршује на:

жс. лèжати, бèжати, рéжати, држати, дотúжати, има-
ће: *лèжим* и т. д.

ј. блéјати, бòјати се, тајати, бúјати, ујати, брујати,
зúјати, бòјати се, стòјати, (стајати), настòјати, постајати,
устајати се, имаће: *блéјим* и т. д.

ч. трчати, клéчати, чéчати, јéчати, дрéчати, врéчати,
звéчати, цíчати, учати, крéчати, крчати, бучати квéчати,
скíчати, цврчати, врчати, крíчати, мучати, помрчати, има-
ће: *трчím* и т. д.

жд. звíждати, дрéждати, имаће: *звíждим* и т. д.

шт. пíштати, тíштати, шúштати, пљúштати, врíшта-
ти, (т) ђútати, имаће: *пíштим* и т. д.

§. 158. *спа̀ти* (у песмама) има *си́им*, отуда: *за̀спа-
ти* = *за̀си́им*, *по̀спа̀ти* = *по̀си́имо* и т. д.

§. 159. *ста̀јати* према *сто̀јати*, са својим сложенима
има: *сто̀јím*, *сто̀јéћи*, а у начину заповедном: *сто̀ј!* Исто
тако и *бо̀јати се*: *бо̀ј се!* *бо̀јте се!* и т. д.

Приметба. *Бúјити*, *па̀јити*, (и *бúјати*, *па̀јати*), го-
вори се тепајући деци, да спавају, „*Па̀ји*, *бúји*, *злато
моје*“.

§. 160. Глаголи четврте промене у сва три вида мо-
гу у прошл. непрелазн. придеву место наставка *н*, имати
т. н. пр. *да̀т* м. *да̀н*, *позва̀т* м. *позва̀н*, *посла̀т* м. *посла̀н*,
тако: *позна̀т*, *продáт*, *зада̀т*, *опра̀т*, *закла̀т*, *одржа̀т*, *за̀-
ииса̀т*, *очува̀т* и т. д.; али је *н* боље и обичније, осим =
познат м: *познан*. X

Пета промена.

§. 161. По овој промени мењају се глаголи, који имају врсни уметак: *ова*, или *ева* и *ива*. У ових глагола у садашњем времену и у формама, што од њега постају, место *ов*, *ев*, *ив*, ставља се *уј*, а место *а*, умеће се *е*. За начин заповедни непримају наставка *и*, него остају на крају са *ј*; а у осталим формама задржавају свој врсни уметак. За прошли непрелазни придев наставак им је *н*. Образац је овај:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

неговати.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Време садашње.

Једнина.

1. негујем,
2. негујеш,
3. негује,

Множина.

- негујемо,
негујете,
негују.

Време полупрошло.

Једнина.

- неговâх,
неговаше,
неговаше,

Множина.

- неговасмо,
неговасте,
неговаху.

Време скоропрошло.

Једнина.

- неговах,
негова,
негова,

Множина.

- неговасмо,
неговасте,
неговаше.

Време прошло.

<i>Једнина.</i>	<i>Множина.</i>
неговао сам,	неговали смо,
„ си,	„ сте,
„ је,	„ су.
(жен. неговала „	жен. неговале „
ср. неговало „	ср. неговала „)

Време давнопрошло.

<i>Једнина.</i>	<i>Множина.</i>
неговао сам био,	неговали смо били,
„ си „	„ сте „
„ је „	„ су „

Време будуће.

<i>Једнина.</i>	<i>Множина.</i>
неговаћу,	неговаћемо,
неговаћеш,	неговаћете,
неговаће,	неговаће.

(или: ја ћу, ти ћеш, он ће, ми ћемо, ви ћете, они ће = неговати.)

в) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

<i>Једнина.</i>	<i>Множина.</i>
1. —	негујмо,
2. негуј,	негујте,
3. нека негује,	нека негују.
(или нек „	нек „)

г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: негујући, ћа, ће и т. д.

прош. придев: неговавши, ша, ше и т. д.

спреж. придев: неговао, ла, ло, ли, ле, ла.

прош. непр. придев: негован, на, но, ни, не, на.

§. 162. Овако се мењају глаголи:

а) Са *ова*:

купòвати, тргòвати, мйловати, болòвати, вёровати, мпрòвати, мудрòвати, путòвати, тврдòвати, вилòвати, жаловати се, туговати, шуровати, лудовати, хајдукòвати, рǎтовати, чётòвати, штётòвати, векòвати, гладòвати, робòвати, друговати, попòвати, зимòвати, кмётòвати, кумòвати, послòвати, пр́стеновати, световати, тавнòвати, цǎровати и т. д.

б) Са *ева*:

војèвати, краљèвати.

в) Са *ива*:

казíвати, послужíвати, дочекивати, поручíвати, преписíвати, намамљíвати, довикíвати, докучивати, досађíвати, пребацíвати, доказíвати, забрађíвати, заглављíвати, забуњíвати, заграђíвати, улагíвати се, завиривати, замазíвати, залагíвати, подмиривати, отуђíвати, извршивати, подмиђíвати, облизíвати се.

§. 163. Глаголи и ове промене могу у прошл. непрелазн. придеву место наставка *н*, имати *т*, н. пр. *вёровѣат* м. *вёровѣан*, *десетковѣат* м. *десетковѣан*, *кѹиовѣат* м. *кѹиовѣан* и т. д. али је *н* боље и обичније.

§. 164. Глаголи са: *ива*, *ева*, *ова*, којима осим *а*, оно: *ив* или *ев* или *ов* није прави врсни уметак, него или све или по које слово пада у основу, неиду у ову промену, но у четврту. (Вид. у четврт. промени §. 145. нарочито глаголе под *е*, и оне даље при крају.)

Шеста промена.

§. 165. По шестој промени мењају се глаголи, који немају свога врснога уметка, него се у мењању служе врсним уметком треће промене, дакле са: *е*. Вид промене и ових глагола тројак је:

Први вид.

§. 166. У први вид иду глаголи, којима се основа свршује на *сугласно* писме = *с* или *з*, *д* или *т*, *ѣ* или *и*.

Овим глаголима у *скоропрошлом* времену за прво лице уметак је *о*, које се у другом и у трећем лицу јединине претвара у *е*, а за множину враћа се опет *о*. Образац је овај:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН :

трéсти.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Време садашње.

Једнина.

трéсем,
тресеш,
тресе,

Множина.

тресемо,
тресете,
тресу.

Време полупрошло.

Једнина.

тресах,
тресаше,
тресаше,

Множина.

тресасмо,
тресасте,
тресаху.

Време скоропрошло.

Једнина.

тресох,
тресе,
тресе,

Множина.

тресосмо,
тресосте,
тресоше.

Време прошло.

Једнина.

трéсао сам,
трéсао си,
трéсао је,
(жен. трéсла сред. трéсло)

Множина.

трéсли смо,
трéсли сте,
трéсли су.
(жен. трéсле сред. трéсла.)

Време давнопрошло.

Једнина.

трѣсао сам био,

„ си „

„ је „

Множина.

трѣсли смо били,

„ сте „

„ су „

Време будуће.

Једнина.

ја ћу трѣсти,

ти ћеш „

он ће „

Множина.

ми ћемо трѣсти,

ви ћете „

они ће „

(или: трѣшћу, трѣшћеш, трѣшће и т. д.)

В) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

1. —

2. трѣси,

3. нека тресе,

(или: нек „

Множина.

трѣсимо,

трѣсите,

нека тресу.

нек „)

Г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: трѣсући, ћа, ће и т. д.

прош. придев: тресавши, ша, ше и т. д.

спреж. придев: трѣсао, трѣсла, трѣсло и т. д.

пр. непрел. придев: трѣсен, на, но, ни, не, на.

н. пр. „отрѣсен човек.“

§. 167. Овако се мењају глаголи, којима се основа свршује на:

с. *паст* = пасѣм (овце), *спасти* — спасѣм, *сиѣсти* се — спасѣм се, и сложени од: *нѣсти* (основа *нѣс*); али ови у неодређеном начину одбацују крајње писме од основе, те тако постаје: *снѣти*, *дѣнѣти*, *ѡднѣти*, *пронѣти*, *ѹнѣти*, *пѡнѣти*, *зѡнѣти*, *изнѣти*, *принѣти*, *обнѣти*, *разнѣти*, *нанѣти*, *прѣнѣти* и т. д.

з. У ових се у неодређеноме начину коренито з пред т претвара у с. Такови су (гриз) грѣсти, (муз) мѹсти, (вез) вѣсти (иглом), (врз) врѣсти се, (воз = вез) увѣсти, повѣсти, извѣсти, загристи, наврѣсти се, (љез) уљести, (отуда уљез човек) и т. д. са осталим својим сложенима.

д или т. У ових се у неодређеноме начину крајње писме од основе (д или т) пред т претвара у с, те тако постаје = (пред) прѣсти, (илет) илѣсти, (крад) краѣсти, (срет) срѣсти, (бод) бѣсти, (јед) јѣсти, (пад) паѣсти, (сед) сѣсти, (вед) вѣсти, одвести, (мет) мѣсти, (смет) смѣсти; (раст) раѣсти, са својим сложенима = украсти, убости, заплести, довести, навести, помѣсти и т. д.

б или и. Ови у неодређеноме начину између основе и наставка ти, примају изговора ради с, те тако постаје = (греб) грѣбсти, (ири) ириѣсти, (зеб) зѣбсти, (теи) теиѣсти се, (дуб) дубѣсти, са сложенима: озѣбсти, погрѣбсти, поириѣсти и т. д.

§. 168. јѣсти у садашњем вр. осим правилнога = јѣдем, једеш и т. д. има и = јѣм, јѣш, је, јѣмо, јѣте, јѣду. У полупрошл. вр. јѣдах и јѣђах. Сложен са предлогом из одбацује ј; дакле = изѣсти, изѣдем и изѣм; изѣо, ла, ло и т. д.

§. 169. Који се у основи свршују на: д и т, одбацују ова писмена у сирежноме придеву, дакле имаће = крао — крала — крало; плео — плела — плело; тако: јео, срео, смео се, одвео, бѣ, убѣ, пробѣ, украо, заплео и т. д. Тако и они од нес избацују у сирежн. придеву крајње с, те имају снѣо, ѣднео, зањео, дѣнео, унео, поњео и т. д.

§. 170. дѣнети, и други сложени од нести, могу и у скоропрошл. времену да одбаце с, дакле осим донѣсох и т. д. имају и = донѣх, дѣнесе, дѣнесе, дѣнесмо, дѣнесте, дѣнеше и т. д. У прошл. непрелаз. придеву имају и донѣшен, на, но; занѣшен, на, но; понѣшен; недонѣшен;

ни нанѣшен; тако „изнѣшено из ризнице благо.“ И опет без *с*: дѣнѣт, зѣнѣт, ѡнѣт, Ѧднѣт, рѣзнѣт и т. д.

§. 171. глаголу: *рѣсти* основа је *раст*, од које, кад се крајње слово пред *ти* претвори у *с*, постаје *рассти*; па се онда само једно пише, те тако постаје = *рѣсти* м. *расс-ти*. Спрежни му је придев = *рѣстао*, *рѣсла*, *рѣсло*, *рѣсли*, *рѣсле*, *рѣсла*; а не: *растла*, *стло*, као и: *свѣскао*, *свѣсла*, *прѣскао*, *прѣсла*; *ѡтискао*, *ѡтисла* и т. д. само ради изговора.

§. 172. Свршени: *ѡѣсти* (пад), *сѣсти* (сед), *срѣсти* (срет), примајући и имају садашње време по првој промени: *ѡѣднем*, *сѣднем*, *срѣтнем* (срѣтем); према томе и начин заповедни; а тако и прошли придев: *ѡѣднувши*.

Приметба. *грѣсти* (гряду) = *грѣдѣм* и *грѣм*; у песмама „често гласи *грѣдијаху*;“ отуда је; *узгред*, *ми-могред*, *грѣдом* и т. д. !

Други вид.

§. 173. У други вид иду глаголи, којима се крајње писме од основе *г* или *к* или *х*, са почетним писменом *т* од наставка, у начину неодређеноме, претвара у *ћ*, н. пр. од основе *жег* место *жегти* постаје = *жѣћи*, од основе *ѡек* место *ѡекти* постаје = *ѡѣћи*; тако од *врх* место *врхти* постаје = *врћи*. Ови глаголи претварају крајња писмена од основе, и то: пред *е* претварају *к* у *ч*, а пред *и* претварају *к* у *ц*; пред *е* претварају *г* у *ж*, и то *ж* задржавају и пред *и*; а *х* претварају у *ш*. Образац:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН:

жѣћи

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН:

Време садашње.

Једнина.

жѣжем,

жежеш,

Множина.

жежемо,

жежете,

жеже.

жèгу, (пèку, сèку,
тúку, вúку и т. д.)

Време полупрошло.

Једнина.

жèгах,
жегаше,
жегаше,

Множина.

жегасмо,
жегасте,
жегаху.

Време скоропрошло.

Једнина.

жèгох,
жèже,
жèже,

Множина.

жèгосмо,
жегосте,
жегоше.

Време прошло.

Једнина.

жèгао сам,
„ си,
„ је,

Множина.

жèгли смо,
„ сте,
„ су.

(жен. жèгла „
сред. жèгло „)

жен. жегле „
сред. жегла „)

Вр. давнопрошло.

Једнина.

жèгао сам био,
„ си „
„ је „

Множина.

жèгли смо били,
„ сте „
„ су „

Време будуће.

Једнина.

жèћи ћу,
жèћи ћеш,
жèћи ће,

Множина.

жèћи ћемо,
жèћи ћете,
жèћи ће.

(или: ја ћу, ти ћеш, он ће, ми ћемо, ви ћете, они
ће = жèћи.)

В) ЗАПОВЕДНИ НАЧИН.

Једнина.

Множина.

1. —	жèжимо, (пèцимо, и т. д.)
2. жèжи, (пèци и т. д.)	жèжите,
3. нека жеже, (пече)	нека жегу, (пèку)
(или нек " ")	нек " ")

Г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: жèгући, ћа, ће, (пèкући и т. д.)

прош. придев: жèгавши, ша, ше.

спреж. придев: жèгао, гла, гло, гли, гле, гла.

пр. непр. придев: жèжен, на, но; (*пèчен, на, но*) *тучен*
стрижен и т. д.

§. 174. Овако се мењају глаголи, којима се основа свршује на:

г. *стрићи, лёћи*, од основе: *жег. стриг, лег*, са својим сложенима: *сажèћи, излёћи, пòстрићи* и т. д.

к. *сèћи, пèћи, тèћи, вۇћи, тۇћи, рèћи*; (основе су = *сек, пек, тек, вук, тук, рек*) са својим сложенима = *пòсећи, опèћи, притећи, свұћи, обрећи, обұћи, преобұћи* и т. д. имаће: *сечем, печем, вучем; сèци! пèци! вұци! и т. д.*

х. овамо иде само један глагол = *врћи* и његов сложен = *оврћи*, од основе *врх* место = *врхти*; имаће: *вршѐм, вршеш; овршѐм; врши! оврши! вр'ао и вр'о, врла, врло; òвр'ао, оврла, оврло* и т. д.

§. 175. Глагол *мòћи*, од основе *мог*, у првome лицу једнине садашн. времена неприма уметка *е*, него се лични наставак *м* претвара у *у*, те тако има *могу*. Иначе иде сасвим по правилу, само што нема *начина заповедног*.

§. 176. У овај вид иде још неколико свршених глагола, који у садашњем времену задржавају своје корените гласове, а поред ових примају писме *н* између основе и уметка, те тако иду по првој промени. Такови су у основи на:

г. вѣћи, дѣћи, стѣћи, помѣћи, изнемѣћи, занемѣћи, досећи, побећи, упрѣћи, лѣћи, слѣћи, дѣбећи, избећи, сѣћи се, нѣћи, са осталим својим сложенима, од основе = врг, диг, стиг, сег, бег, прег; саз, наг, имаће = вѣгнем, дѣгнем, стѣгнем, нѣгнем и т. д.

к. иѣћи, мѣћи, нѣћи, тѣћи, стѣћи, нѣтѣћи, иѣћи, рѣћи, клѣћи, клѣћи, нѣвићи, ђбићи, зѣмрѣћи, са осталим својим сложенима, од основе = иук, мак, ник, так, ирк, рек, клек, клик, вик, мрк, имаће = иѣкнем, мѣкнем: нѣкнем, стѣкнем и т. д.

Сви ови имају и начин заповедни према времену садашњем.

§. 177. рѣћи осим рѣкнем има и речѣм, у начину заповедном: рѣци! рѣците! лѣћи, лѣгнем, лѣзи! тако и: вѣћи! побѣћи, помѣћи, осим правилнога и вѣзи! помѣзи! подпомози! н. пр. „Побјезимо Грбљу иштомоме.“ „Но ходи га вѣзи на одкупе“ и т. д.

§. 178. У глагола и овога и првога вида за полу-прошло време може се у нар. песмама чути уметак ија место само а, н. пр. илѣтијах, вѣзијах, иѣцијах, тѣцијах, вѣцијах, жѣзијах, и жежијах, тресијах, грѣбијах, рѣстијах; па тако и = гѣријах, зовијах, дрѣждијах, иѣадијах, млѣдијах, кѣнијах, ирѣсијах и т. д.

н. пр. „Зовијаше слугу Усеина.“

„Ал му Совѣак огњем горијаше.“

„Што веома сецијаше Турке.“

Трећи вид.

§. 179. У трећи вид иду глаголи, којима се основа свршује на самогласно писме, н. пр. чу-ти, иѣ-ти.

Овим глаголима за начин заповедни место наставка и, наставак је ј; а за прошли непрелазни придев наставак је н, између којег и основе једни примају уметак је, а други ве. У полупрошлого времену уметак им је: ја. Образац:

а) НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

чути.

б) ОДРЕЂЕНИ НАЧИН.

Време садашње.

Једнина.

чујѐм,
чујеш,
чује,

Множина.

чујемо,
чујете,
чују.

Време полупрошло.

Једнина.

чујах,
чујаше,
чујаше,

Множина.

чујасмо,
чујасте,
чујаху.

Вр. скоропрошло.

Једнина.

чух,
чу,
чу,

Множина.

чусмо,
чусте,
чуше.

Време прошло.

Једнина.

чуо сам,
„ си,
„ је,
(жен. чула „
сред. чуло „

Множина.

чули смо,
„ сте,
„ су.
жен. чуле „
сред. чула „)

Време давнопрошло.

Једнина.

чуо сам био,

„ си „

„ је „

Множина.

чули смо били,

„ сте „

„ су „

Време будуће.

Једнина.

чућу,

чућеш,

чуће,

Множина.

чућемо,

чућете,

чуће.

(или: ја ћу, ти ћеш, он ће, ми ћемо, ви ћете, они ће = чући.)

в) ЗАПОВЕДНИ НАЧ.

Једнина.

1. —

2. чуј,

3. нека чује,

(или: нек „)

Множина.

чујмо,

чујте,

нека чују.

(или: нек „)

г) ПРИДЕВИ.

сад. придев: чујјући, ћа, ће и т. д.

пр. придев: чувши, ша, ше и т. д.

спр. придев: чуо, ла, ло, ли, ле, ла.

пр. непр. придев: чувен, на, но, ни, не, на.

§. 180. Овако се мењају:

глаголи = ийти, бити, (тући), вйти, лйти, мйти, рйти, крйти, шйти, гнйти, штйти, тйти, йзути, ђбути, са сложенима = иѡшити, убити, задѡбити, савити, нѡлити, умити, йзрити, ирѡшити, утити и т. д. имаће = иијем, ииј! иијте! убиј! убијте! и т. д.

§. 181. У прошлом непрелазном придеву имају уметак је само ова три = *бѣти*, *вѣти* и *иѣти*, са својим сложенима, дакле = *бѣјен*, *на*, *но*; *савѣјен*; *поиѣјен*, *убѣјен*, а сви остали имају уметак *ве*, дакле = *лѣвен*, *на*, *но*; *умѣвен*, *пролѣвен*, *поиѣвен*, *покрѣвен*, *обуѣвен* и т. д.

Приметба. Од: *вѣти*, *бѣти*, *лѣти*, чује се у песмама и само *т* без свакога уметка = *вѣт*, *бѣт*, *лѣт*:

„Ни су вѣте ни чекићем бѣте,

Но у Млетке у калупу слѣте.“

§. 182. У ову промену долази и глагол *ѣти*. Основа му је самогласно *и* (па је место *т* узето *ћ* ради изговора, те постало = *ѣти* место: *ѣти*); али у своме мењању прима свуда после основе писме *д*, *) а у прошлом и спрежном придеву узима писме *ш*, (од друге опет основе *шѣд* = *шѣд* = *шѣдше*) иначе мења се по првоме виду према: *трѣсти*: вр. садашн. *ѣдем* и т. д. нач. запов. *ѣди*!

„ полупр. *ѣѣх*, и: *ѣдах*; сад. придев: *ѣдѣћи*.

„ скоропр. *ѣдох*

„ прошло: *ишао* сам. пр. придев: *ишавши*.

„ будуће: *ѣти* *ћу* спреж. придев: *ишао*, *ла*, *ло* и т. д.

Сложен с предлозима на самогласно слово: *ио*, *до*, *за*, *на*, *у*, *про*, *пре*, губи овај глагол свој коренити глас *и*, а *д* умекшава на *ђ*, дакле = *иођи*, *иођем*, *иођох*, *иошао*, *иођи*! тако: *дођи*, *зађи*, *нађи*, *уђи*, *прођи*, *пређи*. — А с предлозима са сугласним писменом на крају = *об*, *с*, *над*, *под*, *из*, *раз*, *од*, задржава коренито *и*, дакле = *обиђи*, *обиђем*, *обиђох*, *обишао*, *обиђи*! тако = *сиђи*, *надиђи*, *подиђи*, *разиђи* се, *одиђи* (*defluo*). Само *отиђи* (*abeo*) има *отиђем* и *отиђем*, *отиђох* и *отиђох*. Тако и *наиђи* (*insurgo*) каже се за разлику од *нађи* (*invenio*), и *мимоиђи* м. *мимоиђи*, *униђи* м. *уђи*.

*) Отуда је ово *д*, ушло и у неодређени начин, и ту се пред *т* претворило у *с* према = *бости*; те тако се понегде у народу чује и = *ѣсти* место: *ѣдти*.

§. 183. Најпосле глаголи од основе: *дм* сада: *ду*, и од основе: *си* сада: *су* = *надути се*, *усути*, *прѣсути*, *насути*, *дѣсути*, *иѣсути*, *ѣсути*, *засути*. Ови, сложени увек с предлозима, у садашњему времену и у начину заповедноме повраћају своје корените гласове *м* и *и*; иначе мењају се према: *чути*:

вр. садаш. <i>наѣмѣм се</i> ,	<i>успѣм</i> и т. д.
„ скоропр. <i>наѣх се</i> ,	<i>усух</i> „
„ прош. <i>наѣо сам се</i> ,	<i>усуо сам</i> „
„ будуће: <i>наѣћу се</i> ,	<i>усућу</i> „
нач. заповед. <i>наѣми се!</i>	<i>уси!</i> „
пр. придев: <i>наѣвши се</i> ,	<i>усувши</i> „
спр. придев: <i>наѣо се</i> ,	<i>усуо, ла, ло.</i>
пр. непр. прид. <i>наѣвен, на, но;</i>	<i>усут, та, то</i> и т. д.
<i>но, и</i> = <i>наѣт, та то.</i>	

Приметба 1. Има старо у песмама *и* = *дути*, *дујѣм*, и *дути се!* *дујѣм се!* *дуј се!* *дух се* и т. д. н. пр.

„Вијор долом дује,
Градом пољуљује.“ —

Приметба 2. О несвршенима = *дѣвати*, *сѣпати*, *наѣмати се*, вид. напред у четвртој промени §§. 145. и 155.

ПОСТАЈАЊЕ

Времена и начина.

Наставци:

а) ЗА НЕОДРЕЂЕНИ НАЧИН

наставак је: *ти*

§. 184. Неодређени начин постаје кад се наставак *ти* веже за врсне уметке.

У шестој промени, где нема врснога уметка, веже се наставак за саму основу, н. пр.

пром. I. *тону* — *ти*, *никну* — *ти*.

„ II. *двори* — *ти*, *носи* — *ти*.

Пром. III. пре — <i>ти</i> ,	зре — <i>ти</i> .
„ IV. пева — <i>ти</i> ,	чита — <i>ти</i> .
„ V. негова — <i>ти</i> ,	војева — <i>ти</i> .
„ VI. трес — <i>ти</i> ,	спас — <i>ти</i> , чу — <i>ти</i> .
или претворено у <i>ћ</i> , же — <i>ћи</i> , пе — <i>ћи</i> .	

б) Време садашње.

§. 185. Ово време нема свога наставка, који би му форму показао, него се место њега служи самим личним наставцима. *Лични* су му *наставци* за *прво* лице једине: *м*; за *друго*: *ш*; за *треће*: *нема*; за *прво* лице множине: *мо*; за *друго*: *те*; за *треће*: *у*; и *е*.

Садашње дакле *време* постаје кад се у *другој*, *трећој* и *четвртој* промени лични наставци вежу за *врсне* уметке (осим *трећега* лица множине у *другој* и *трећој* промени, где се губи *врсни* уметак); а у *првој*, *цетој* и *шестој* промени место *врног* уметка вежу се лични наставци уметком *е* (опет осим *3.* лица множине); н. пр.

- I. тон - *е* - *м*, тон - *е* - *ш*, тоне, тон - *е* - *мо*, тон - *е* - *те*, тон - *у*.
- II. двори - *м*, двори - *ш*, двори, двори - *мо*, двори - *те*, двор - *е*.
- III. пре - *м*, пре - *ш*, пре, пре - *мо*, пре - *те*, пр - *у*.
- IV. пева - *м*, пева - *ш*, пева, пева - *мо*, пева - *те*, пева(ј) - *у*.
- V. негуј - *е* - *м*, негуј - *е* - *ш*, негује, негуј - *е* - *мо*, негуј - *е* - *те*, негуј - *у*.
- VI. трес - *е* - *м*, трес - *е* - *ш*, тресе, трес - *е* - *мо*, трес - *е* - *те*, трес - *у*.

в) За време полупрошло.

наставак је: *х*.

§. 186. *Време полупрошло* постаје, кад се у *четвртој* и *цетој* промени наставак *х* веже за *врсне* уметке.

У *првој* *другој* и *трећој* промени место врснога уметка веже се наставак уметком *ја*, па која су писмена пред *ј* за мекшање, мекшају се, а која су за претварање, претварају се; која пак нису, одбацују сасвим писме *ј*, као што је то на своме месту показано.

У *шестој* промени веже се наставак за саму основу уметком *а*, а иза самогласних писмена уметком *ја*.

У другом и трећем лицу једнине претвара се наставак у *ш*, а у првом и другом лицу множине у *с*, н. пр.

I. тоњ - а - *х*, тоњ - а - *ше*, тоњ - а - *ше*, тоњ - а - *с* - *мо*, тоњ - а - *с* - *те*, тоњ - а - *х* - *у*.

II. двор - а - *х*, двор - а - *ше*, двор - а - *ше*, двор - а - *с* - *мо*, двор - а - *с* - *те*, двор - а - *х* - *у*. Вођ - а - *х*, гаж - а - *х*, гоњ - а - *х*, љубљ - а - *х* и т. д.

III. пр - а - *х*, пр - а - *ше*, пр - а - *ше*, пр - а - *с* - *мо*, пр - а - *с* - *те*, пр - а - *х* - *у*. Вйђ - а - *х*, кѹњ - а - *х*.

IV. пева - *х*, пева - *ше*, пева - *ше*, пева - *с* - *мо*, пева - *с* - *те*, пева - *х* - *у*.

V. негова - *х*, негова - *ше*, негова - *ше*, негова - *с* - *мо*, негова - *с* - *те*, негова - *х* - *у*.

VI. трес - а - *х*, трес - а - *ше*, трес - а - *ше*, трес - а - *с* - *мо*, трес - а - *с* - *те*, трес - а - *х* - *у*; мог - а - *х*, мог - а - *ше*, мог - а - *ше*, мог - а - *с* - *мо*, мог - а - *с* - *те*, мог - а - *х* - *у*; чу - ја - *х*; пи - ја - *х* и т. д.

г) За време скоропрошло.

наставак је: *х*.

§. 187. *Време скоропрошло* постаје, кад се у *првој*, *другој*, *трећој*, *четвртој* и *петој* промени наставак *х* веже за врсне уметке.

У *шестој* промени веже се наставак за саму основу, иза сугласних пак писмена уметком *о*, по чему се и множина прави.

У другом и трећем лицу једине наставак се свуда одбацује, а иза сугласних место *о* прима *е*; у првом и другом лицу множине претвара се наставак у *с*, а у трећем у *ш*. н. пр.

I. тону - *х*, тону, тону, тону - *с - мо*, тону - *с - те*, тону - *ш - е*.

II. двори - *х*, двори, двори, двори - *с - мо*, двори - *с - те*, двори - *ш - е*.

III. пре - *х*, пре, пре, пре - *с - мо*, пре - *с - те*, пре - *ш - е*.

IV. пева - *х*, пева, пева, пева - *с - мо*, пева - *с - те*, пева - *ш - е*.

V. негова - *х*, негова, негова, негова - *с - мо*, негова - *с - те*, негова - *ш - е*.

VI. чу - *х*, чу, чу, чу - *с - мо*, чу - *с - те*, чу - *ш - е*. трес - *о - х*, трес - *е*, трес - *о - с - мо*, трес - *о - с - те*, трес - *о - ш - е*; нек - *о - х*; жег - *о - х* и т. д.

д) За начин заповедни.

наставак је: *и*.

§. 188. Заповедни начин постаје, кад се место врснога уметка стави наставак *и*, који се после самогласнога у четвртој и шестој промени претвара у *ј*, а у петој промени одбацује, и место *ов*, *ев*, *ив*, ставља се *уј*. Друга промена задржава свој врсни уметак.

За треће лице једине и множине у заповедноме начину узима се треће лице садашњег врем. са речицом: *нека* или *нек*; а првome и другоме лицу множине додају се лични наставци н. пр.

I. тон - *и*! тон - *и - мо*! тон - *и - те*!

II. двор - *и*! двор - *и - мо*! двор - *и - те*!

III. пр - *и*! пр - *и - мо*! пр - *и - те*!

IV. пева - *ј*! пева - *ј - мо*! пева - *ј - те*!

V. нег - *уј*! нег - *уј - мо*! нег - *уј - те*!

VI. трес - *и*! трес - *и - мо*! трес - *и - те*!

е) За садашњи придев.

наставак је: *ћи*.

§. 189. *Садaшњи придев* постаје, кад се трећем лицу множине времена садашњег дода наставак *ћи*. Овај наставак прима и завршивање рода н. пр.

тегле - *ћи, ћа, ће*; теку - *ћи, ћа, ће*; читају - *ћи, ћа, ће*; буду - *ћи, ћа, ће*; боде - *ћи, ћа, ће*; наступају - *ћи, ћа, ће*; грозе - *ћи, ћа, ће*; држе - *ћи, ћа, ће*; верују - *ћи - ћа - ће*; и т. д.

знати има само = *знају - ћи, ћа, ће*;

хтети има = *хотећи, ћа, ће*, и то ради изговора место: *хоће - ћи, ћа, ће*.

ж) За прошли придев.

наставак је: *вши (в)*.

§. 190. *Прошли придев* постаје, кад се наставак *вши* веже за врсне уметке.

Само у *шестој* промени веже се наставак за основу, и то иза сугласних писмена уметком *а*.

Овај наставак прима и завршивање рода, н. пр. би - *вши, вша, вше*; пострада - *вши, вша, вше*; наступи - *вши вша, вше*; дош - *а - вши, вша, вше*; двори - *вши, вша, вше*; негова - *вши, вша, вше*; плет - *а - вши*; гонив - *вши, вша, вше* и т. д.

§. 191. Овај придев чује се и скраћен, на: *в* без *ши*, н. пр. виде - *в м: виде - вши*; уш - *а - в м: уш - а - вши*; пош - *а - в м: пош - а вши*; дош - *а - в, наш - а - в* и т. д.

з) За спрежни придев.

наставак је: *л*.

§. 192. *Спрежни придев* постаје, кад се наставак *л* веже за врсне уметке.

Само у *шестој* промени веже се наставак за основу, и то иза сугласних писмена уметком *а*; но ако се основа свршује на *д* или *т*, онда се ова писмена одбацују, и *а* се неумеће.

У свима променама претвара се наставак *л* у *о*, по ономе закону нашега језика, кадгод је на крају речи или слога; а то бива у мушком роду, иначе прима завршавање рода; н. пр.

I. тону - *о*, тону - *ла*, тону - *ло*, тону - *ли*, тону - *ле*, тону - *ла*.

II. двори - *о*, двори - *ла*, двори - *ло*, двори - *ли*, двори - *ле*, двори - *ла*.

III. пре - *о*, пре - *ла*, пре - *ло*, пре - *ли*, пре - *ле*, пре - *ла*. Виде - *о*, кле - *о* и т. д.

IV. пева - *о*, пева - *ла*, пева - *ло*, пева - *ли*, пева - *ле*, пева - *ла*; ора - *о*; држа - *о*; и т. д.

V. негова - *о*, негова - *ла*, негова - *ло*, негова - *ли*, негова - *ле*, негова - *ла*.

VI. трес - *а* - *о*, трес - *ла*, трес - *ло*, трес - *ли*, трес - *ле*, трес - *ла*; кра - *о*, кра - *ла*, кра - *ло*; пле - *о*, пле - *ла*, пле - *ло*; бѣ, бо - *ла*, бо - *ло*; жег - *а* - *о*, жег - *ла*, жег - *ло*; пек - *а* - *о*, пек - *ла*, пек - *ло*; чу - *о*, чу - *ла*, чу - *ло* и т. д.

и) За прошли непрелазни придев.

наставак је: *н* или *т*.

§. 193. *Прошли непрелазни придев* постаје, кад се у *првој* промени наставак *т* веже за врсни уметак.

У *четвртој* и *петој* промени веже се наставак *н* за врсне уметке.

У *другој* и *трећој* промени место врсних уметака веже се наставак *н* (рече *т*) уметком *је* претварајући или умекшавајући писмена пред *ј* на познати нам начин.

У *шестој* промени наставак *н* веже се за основу уметком *е*, пред којим се коренита писмена *г* и *к* претварају, *г* у *ж*, *к* у *ч*. И овај придев прима завршивање рода. н. пр.

- I. трону - *т*, трону - *та*, трону - *то*, трону - *ти*, трону - *те*, трону - *та*; изврну - *т*, изврну - *та*, изврну - *то*; упрегну - *т*, упрегну - *та*, упрегну - *то* и т. д.
- II. гаже - *н*, гаже - *на*, гаже - *но*, гаже - *ни* - *не*, - *на*; вође - *н*; гође - *н*; љубље - *н*; славље - *н*; и т. д.
- III. виђе - *н*, виђе - *на*, виђе - *но*, виђе - *ни*, виђе - *не*, виђе - *на*; трпље - *н*, трпље - *на*, трпље - *но* и т. д.
- IV. пева - *н*, пева - *на*, пева - *но* и т. д. ора - *н*, ора - *на*, ора - *но* и т. д. држа - *н*, држа - *на*, држа - *но* и т. д.
- V. негова - *н*, негова - *на*, негова - *но* и т. д. поштова - *н*, поштова - *на*, поштова - *но* и т. д.
- VI. трес - *е* - *н*, трес - *е* - *на*, трес - *е* - *но* и т. д. спас - *е* - *н*, спас - *е* - *на*, спас - *е* - *но* и т. д. крад - *е* - *н*, крад - *е* - *на*, крад - *е* - *но* и т. д. жеж - *е* - *н*; печ - *е* - *н*, стриж - *е* - *н* и т. д.

Приметба. Који глаголи одступају од ових правила за постајање времена и начина показано је у „*променама глагола*.“

к) време прошло.

§. 194. *Прошло време* (сложено) постаје, кад се спрежноме придеву дода од помоћног глагола: *бити* садашње несвршено време *јесам*; но обично скраћено = *сам* н. пр. *гледао сам*, *чуо сам*, *мислио сам*, или = *ја сам гледао*, *ја сам чуо*, *ја сам мислио* и т. д.

л) време давнопрошло.

§. 195. *Време давнопрошло* (сложено) постаје, кад се прошлome времену дода спрежни придев од помоћног глагола *бити* н. пр. *гледао сам био*, *чуо сам био*, *ми-*

слио сам био, или: ја сам био отишао, гледао, мислио и т. д. А говори се и с времоном полупрошлим, н. пр. бејасмо сели, дошли; он беше отишао, сео; и т. д.

м) време будуће.

§. 196. *Време будуће* (сложено) постаје, кад се неодређеноме начину дода од помоћног глагола *хтети* садашње време *хоћу*, но обично скраћено *ћу*.

Кад овако скраћено *ћу* дође иза глагола, онда се одбацује наставак *ти* од начина неодређенога, а остало састави се уједно са садашњим временом од *хтети*, н. пр. *слушаћу, узéћеш, радиће, ка́заћемо, чућете* и т. д. иначе: *ја ћу слушати, ти ћеш узети, он ће радити* и т. д.

Само у оних глагола, који се у неодређеноме начину свршују на *ћи*, остаје цео начин неодређени, н. пр. *мо́ћи ћу, до́ћи ћу, рећи ћу, на́ћи ћете, сећи ћемо, ву́ћи ћете* и т. д.

VI. НАРЕЧИЦЕ.

А. Значење.

§. 197. Речи, које радњу подлога (или и неку каквоћу) којим знаком изближе означују, зову се *наречице*. Оне се немењају и означују понајвише глаголе, или придеве; а понекад и саме друге наречице, на питање: *где? Кад? како? или колико?* н. пр. *Орао диже се сад брзо горе под облаке.*

Лисица је врло лукава зверка.

Он говори доста паметно и праведно.

Б. Деоба.

§. 198. По своме значењу показују наречице:

а) *место* или *правац* радњи, на питање: *где, куда, одкуда?* н. пр. *ту, тамо, доле, близу, амо, некуд, негде, нигде,*

свуда, назад, отуд, одонуд, озго, оздо, одсвуд, догде, дотле и т. д.

б) време, у које радња бива, на питање: кад, докле? н. пр. сад, негда, нигда, вазда, синоћ, сутра, ноћас, зимус, лане, давно, доцне, обноћ, лети, зими, тек, већ, досад, довека, вавек, јутрос, данас и т. д.

в) начин, како радња бива, на питање: како? н. пр. тако, овако, онако, пешице, косо, стрмо, попреко, уза-стоице, лепо, брзо, лоше, здраво, јако, ситно, тајно, кр-сно и т. д.

г) одобравање, потврђивање или одрицање, н. пр. да, не, доиста, зацело, никако, баш, дабогме, ништо, ништа, нимало, јамачно и т. д.

д) сумњу, питање, н. пр. можда, ваљда, зар, тобож, једва, шат, тешко, бар, готово, токорсе, јел, јели, дали, збиља, кад, како, зашто и т. д.

е) количину, меру, н. пр. доста, сила, сувише, до-вољно, врло, одвећ, посве, сасма, живо, здраво, ијоле, веома, жестоко и т. д.

§. 199. По својој саставу наречице су:

1. простице, н. пр. не, ту, већ, сад, још, јоште, зар, пре, кад, амо и т. д.

2. сложене, н. пр. навек, обноћ, обдан, зарана, из-давна, изненада, исподмукла, унакрст, нехотице, уза-стоице, драговољно, оберучке, страницице, топрв, за-иста и т. д.

3. изведене од именица н. пр. зором, часом, лицем, листом, јесенас, нјком, нјчице, данас, вечерас, лети, зими, јутром и т. д.; од глагола, н. пр. стојећи, седећи, лежећи, мучки, дубке, кришом и т. д.; од заменица, н. пр. својски, овако, онако, истоветно, истом и т. д.; од бро-јева н. пр. једном, двојином, стотинама, хиљадама, дво-јако и т. д.; од придева, кад се узму у средњем роду, н. пр. мудро, лепо, весело, горко, здраво, мирно, јако, лоше, крушно, ситно, ружно, јавно, брзо, тајно и т. д.

§. 200. ове од придева изведене наречице могу да имају и оба степена упоређења, као: *брзо, брже, најбрже; добро, боље, најбоље; лепо, лепше, најлепше; јако, јаче, најјаче; живо, живље, најживље* и т. д. Много има: *више, највише; место: веће* каже се: *већма* и *највећма*; а *боље* има и *бољма*.

§. 201. Исто тако и *прошли непрелазни придеви* могу у средњем роду да буду наречице, као: *умерено, учено, удешено, смéтено, разбачено, изошачено* и т. д. Изузимљу се изведени придеви на: *ски, ки, ћи*, и придеви времена садашњег и прошлог на: *ћи* и *вши*, који се изводе од рода мушкога, а не средњег, н. пр. примио нас *својски*, дочекао *братски*, одбио *јуначки*; говори *србски, турски, римски*; *седећи* чита, *стојећи* пише, ради *певајући*, *смешећи* се, проговори; *саслушавши* оде — *неказавши* ни речи и т. д.

§. 202. „Човек се често и лако превари. Тешко дѣло тешко се извршује. Паметно дете *паметно* се влада. Добро дѣло *добро* се награђује. Ваљда неће све бити по њиховој жељи. *Брзо* чита, *лепо* пише, *мудро* збори, *весело* живи, *мало* говори, *понизно* моли. Дошли смо *доцне*; доста је паметан; *одвећ* је слаб, *јако* бојазљив, довољно искусан и т. д.“

VII. ПРЕДЛОЗИ.

A. ЗНАЧЕЊЕ.

§. 203. Речи, које радњу подлога преносе на другу коју именицу, зову се *предлози*. Они дакле показују *одношење*, у коме се један предмет према другоме налази; немењају се, и управљају свагда падежима, н. пр. човек иде *из* поља — *у* поље — *по* пољу — *крај* поља — *преко* поља. Град *на* мору, село *под* шумом; *уз* брдо су виноград, *на* брду ливаде, *за* брдом њиве и т. д.

Б. Деоба.

§. 204. Предлози су или:

а) *прости*, н. пр. *о, у, с, к, од, из, уз, без, на, по, при, за, код, над, низ, под, до, пред* и т. д. Или су:

б) *сложени*, н. пр. *изван, изнад, испод, испред, по-врх, наврх, насред, суиrot, украј, наспрам, поред, између, накрај, зaради, поради, усред* и т. д. Или:

в) *прави* или *неправи*. *Прави* предлози стоје за се оделито, и слажу се увек с падежима; а *неправи* нестоје за се, него се с другим реч'ма слажу, и неуправљају падежима. Такови су у нас: *об, про, раз, пре*, н. пр. *обйћи, обнòвити, облйчити, обрédити, прòгнати, прогледати, пропустити, раздор, разлика, размет, превара, прéгон, прелаз, прéстун, прéсад, прётега* и т. д.

§. 205. Но и *прави* предлози дају се с другим речима слагати, само што онда ништу падеже, н. пр. *изрод, зарод, покор, удворица, наступити, измислити, начинити* и т. д. Аколи стоје за се оделито, а неслажу се с падежима, онда нису ништа друго, него наречице. *Прави* дакле предлози слажу се увек с падежима, и то неки с једним, неки са два, а неки са три падежа.

§. 206. С једним падежом слажу се, и то:

а) с другим падежом, предлози:

без (брес), близу.

ван, више, врх.

до, дуж.

заради, због.

из, иза, изван, између, изнад, испод, испред.

код, крај, кром.

место, мимо.

наврх, након, накрај, наместо, наспрам, насред, ниже.

од, око, около, окром, осим.

поврх, покрај, поради, поред, после, посред, пре, пређе, прёко, против, пут.

ради, разма.

саврх, сврх, сирам, сироку, супрот,
уврх, украј, уместо, уочи, усред,
чело,

Н. пр. коњ до коња, јунак до јунака. Дуж реке,
крај мора, усред стана. Ван града, осим људи, против
закона и т. д.

б) с трећим падежом слажу се предлози: *к* (*ка*),
при, *према* (*прама*) *насусрет*, *супрот* (*насупрот*) и *про-*
тив (*проћу*), но два последња могу и с другим падежом,
н. пр. Дође *к* мени; није *при* себи; стоји *према* ватри,
сунцу, гробу и т. д.

в) са четвртим падежом слажу се предлози: *кроз*,
низ, *уз* (*уза*), *мимо*, *чрез*, н. пр. иде *кроз* гору, воду,
пустињу. Пева *уз* гусле. „Рони сузе *низ* бијело лице.“
Предлог *чрез*, место *кроз*, пишу књижевници н. пр. „*чрез*
мене знате! Светиња вам је прадједни језик и вјера.“ (*Му-*
шички); а: *чрез*, кад значи због слаже се с другим пад.,
н. пр. несрећан је *чрез* ње; *чрез* своје неразумне главе;
неваљале *нарави* и т. д.

§. 207. С два падежа слажу се предлози: *с* или *са*,
на, *о*, *по*, *над*, *под*, *пред* и *међу*.

а) *С* или *са* слаже се с другим и са шестим. С дру-
гим, кад значи због или за или од; а *са* шестим, кад
значи дружину и неку заједнину, н. пр. страда *са* своје
кратке памети. Кожа *с* прста дебела. Види се *с* брда —
Пази се као *с* братом. Изађе *с* књигом у руци и т. д.

б) *На*, *о* и *по*, слажу се с трећим, и са четвртим.
С трећим кад је радња на месту, а са четвртим, кад рад-
ња на страну прелази, н. пр. Погинуо *на* Косову. сабља
му *о* појасу, *о* бедрима; пушка *о* рамену. Ходе *по* камену,
гази *по* снегу, трчи *по* трави. — Седа *на* коња. Обеси
сабљу *о* клин, пушку *о* раме. Иде *по* камен, *по* дрва, *по*
сено и т. д.

в) *Над, под, пред, и међу*, слажу се са *шестим* и са *четвртим*. Са *шестим*, кад је радња на месту; а са *четвртим*, кад на страну прелази, н. пр. Стоји ми *над* главом; *под* ведрим небом. Бунар му *пред* кућом. Љубав *међу* браћом. „Наднеси се *над* бунар, *над* воду.“ Утече *под* кров, *под* грм. Дошла вода *пред* кућу. Упао *међу* две ватре и т. д.

§. 208. С три падежа слажу се предлози *у* и *за*.

а) *у* слаже се с *другим, трећим* и *четвртим*. С *другим*, кад значи имаовину; с *трећим*, кад је радња на месту; а са *четвртим*, кад радња на страну прелази, н. пр. У Бога је велика милост. У лажи су кратке ноге — Лежи *у* гробу, ради *у* башти — Идем *у* цркву, гледам *у* књигу и т. д.

б) Предлог *за* слаже се с *другим, четвртим, и шестим*. С *другим*, кад значи део времена, са *четвртим*, кад значи радњу с променом места, или какву целъ и намеру, или узрок; а са *шестим*, кад је радња на месту, или кад значи тежење *за* ким или *за* чим, н. пр. Учите се *за* младости ваше. Дошао *за* сунца, *за* дана — Сунце *за*ђе *за* облак. Свак учи *за* се. *За* крађу туку — Лежи *за* брдом. Гине *за* науком, иде *за* коли' и т. д.

§. 209. „*Изнад* њега копље прелетело, ударило о камен студени. Да ја о вас неогрешим душе. Цареви се отимљу о царство. Отишао *по* велике топове. Било би га добро *по* смрт послати. Али није (вода) здрава *по* јунаке. Мало л' од векова с неслоге крви с' проливало србске? Невјера ти сједи *уз* кољено. Пламен му се *уз* образ запали. С богом земљо — с богом завичају. Те небисте са мношвом на Косову. И он паде *крај* воде Ситнице. Погледајти доле *низ* Косово. Обје ноге *низ* вранца опружи. Тешко је мудрому *међу* будалама. У млађега поговора нема. *Под* оружјем и санак бораве. На соколу је мало мяса. Што ненесе *по* много оружја, до *по* једну о појасу сабљу. Кад је царе био *према* цркви. Алем, камен драги,

при коме се ходити виђаше, усред тавне ноћи без месеца. За влобуком бела кита перја, у дну перје сребром заливено.“

VIII. СВЕЗЕ.

А. ЗНАЧЕЊЕ.

§. 210. Речи, којима се вежу мисли једна с другом, зову се *свезе*. Оне дакле везују како поједине речи, тако и целе ставове; немењају се, и могу се боље распознати из смисла и значења, неголи по својој форми и саставу; почем се често и остале речи као свезе у ставовима узимљу, н. пр. *Премда је телом мален, али је дѣлом велики. Зими је ладно, а лети топло. Ово дете има дара, али опет слабо напредује у науци, јер није послушно. Истина годинама је још млад, него је доста искуства имао и т. д.*

Б. Деоба.

§. 211. По значењу разликују се свезе:

а) *здружујуће*: *и, да, још и, не само — него и, како — тако, колико — толико, што — то, кад — онда, тамо — где, ем — ем, буд — туд, где — ту, док, кад, пошто, како и т. д.*

б) *узрочне*: *јер, зато, што, зашто, почем, због, тога, тога ради, с тога, будући и т. д.*

в) *условне*: *ако, да, да би, само да, у случају да, аколи, кад и т. д.*

г) *уступне*: *прем, премда, ма да, макар, нека, истина, бар, барем, буд, при свем томе и т. д.*

д) *противне*: *а, али, но, него, ипак, насупрот, напротив, ванда, већ ако, а камоли, ама, па ма, само — што, не — него и т. д.*

е) *разлучне*: *или — или, ни — ни, нити — нити, које — које, мало — мало, нешто — нешто, час — час, ја — ја, јали — јали, дали — дали, ово — ово и т. д.*

ж) закључне: *дакле, по томе, те, па, оно, то, еле, отуд, сотим* и т. д. или: *као, и то, каогод, као што, поименце, прво, па онда, даље, затим, потом, после, нај-после, чим, тек, пре него* и т. д.

§. 212. „Треба не само добро говорити, него и радити. И Дрина и Морава утичу у Саву. Што ко више истину говори, то му се боље верује. Како сејеш, тако ћеш и жњети. Људи нагађају, а Бог погађа. Ако желиш здрав бити, а ти живи умерено. Неваља ни себи ни другоме. Чини право, па се небој никога. Где тужбе нема, ту ни суда нема. Он је своју погрешку признао, дакле је крив.“

IX. УСКЛИЦИ.

§. 213. Речице, којима се подвигује, кликће, куне, запомаже, зову се *усклици*. Њима дакле исказујемо силне осећаје и жестоке покрете душе наше, и то са неким подвиком, као: *напрасну радост, голему тугу, жестоку бољу, ненадан страх, дивљење, очајање, ужас, грозњу, гнушање* и т. д. Они се немењају и стоје за се самостално поред или између других речи.

§. 214. Усклицима исказујемо н. пр.

а) бóљу или тугу, као: *ах! ох! јао! јаох! јаој, ајао! јој! леле! куку! авај! тешко мени! помагај!* и т. д.

б) страх и ужас, као: *ју! јуј! у! ух! ху! охо!* и т. д.

в) радост и весеље, као: *ха ха! хи хи! хај хај! ју ју ију! ура! хоц! благо мени!* и т. д.

г) дивљење, као: *о! а! у! ала! ао! ау! нуто! гле чуда!* и т. д.

д) претњу, као: *но но! с! ист! шут! море!* и т. д.

е) дозивање, као: *е! еј! хеј! о! ој! хој! ај!* и т. д.

ж) нуђење и показивање, као: *виш! гле! ево! ето! ено! ну! нуто! на! дела!* и т. д.

§. 215.

„О судије! О учитељи рода!

Бдите! биће мање зла.“

„И добар закон, *ах!* и добар народ,

Одкуда пак порока тма?“

„О мати бједе, вечеро кнежева!“

„Гле! представ' себи, тамо на Косову

Од Срба силни поновљен бој.“

„Дај! неповтор'те битву Кнеза!

Падшу ће дигнути слога славу!“

„Ој давори ти Косово равно,

Шта си данас дочекало тужно!

После нашег Кнеза честитога,

Да Арапи сад по теби суде!“

здравіе - въ
спасеніе - нѣ
вѣчаніе -

в ст

забогъ

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

РЛГ Ср II 207/1.1